

Nr 58

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i allmänna prisregleringslagen (1956: 236), m.m.; given Stockholms slott den 23 februari 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden, föreslå riksdagen att bifalla det förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

KJELL-OLOF FELDT

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen förordas att begränsad prisreglering i ökad utsträckning skall kunna användas som ett led i stabiliseringspolitiken. Därför föreslås att förutsättningarna för tillämpning av allmänna prisregleringslagen jämkas så att prisreglering kan beslutas, när fara har uppkommit för allvarlig prisstegring på viktigare varu- eller tjänsteområde. Enligt lagens nuvarande lydelse krävs att det uppstått betydande fara för allvarlig stegring av det allmänna prisläget.

Vidare föreslås att möjlighet skapas för två nya former av kontroll över företagens prispolitik. Dels skall prismyndigheten kunna överenskomma med företag om visst pris som sedan inte får överskridas, dels skall det kunna föreskrivas att prishöjning skall anmälas i förväg.

I propositionen läggs även fram förslag om ändrad organisation av statens pris- och kartellnämnd och om anslag till nämnden.

Förslag till**Lag om ändring i allmänna prisregleringslagen (1956: 236)**

Härigenom förordnas i fråga om allmänna prisregleringslagen (1956: 236),

dels att 1, 10, 17 och 20 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 3 a och 3 b §§, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Kommer riket i krig, skola bestämmelserna i 2—9 §§ träda i tillämpning. Då kriget upphört, förordnar Konungen senast före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skola tillämpas; dock att vad nu sagts ej skall gälla, i den mån bestämmelserna alltjämt skola äga tillämpning på grund av förordnande enligt andra eller tredje stycket.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Bli förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, skall förordnandet av Konungen upphävas.

Har av annan orsak uppkommit *betydande* fara för allvarlig *stegring av allmänna prisläget* inom riket, äger Konungen förordna att vad i 2—9 §§ stadgas, helt eller delvis, skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning. Förordnandet skall inom en månad eller, om riksdagssession icke pågår, inom en månad från början av nästkommande session underställas riksdagen. Vad i andra stycket sägs om påföljden, därest underställning ej sker eller riksdagen ej inom två månader gillar förordnandet, skall äga motsvarande tillämpning i fall som nu avses.

Har av annan orsak uppkommit fara för allvarlig *prisstegring* inom riket på *viktigare varu- eller tjänsteområde*, äger Konungen förordna att vad i 2—9 §§ stadgas, helt eller delvis, skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning. Förordnandet skall inom en månad eller, om riksdagssession icke pågår, inom en månad från början av nästkommande session underställas riksdagen. Vad i andra stycket sägs om påföljden, därest underställning ej sker eller riksdagen ej inom två månader gillar förordnandet, skall äga motsvarande tillämpning i fall som nu avses.

Under tid, då bestämmelse i 2—9 §§ äger tillämpning, skola även däremot svarande stadganden i 10—22 §§ tillämpas.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §

Har någon till myndighet som Konungen bestämmer gjort särskild utfästelse om högsta pris, som han skall tillämpa på förnödenhet eller tjänst, eller eljest om ordningen för försäljning av förnödenhet eller utförande av tjänst, må utfästelsen ej frångås utan myndighetens tillstånd.

3 b §

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att den som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet eller yrkesmässigt utför viss tjänst ej må utan tillstånd höja priset på förnödenheten eller tjänsten förrän viss tid efter det att han hos myndighet gjort anmälan om prishöjningen och skälen för den. Tiden må bestämmas till högst en månad.

Den som meddelat föreskrift enligt första stycket äger bestämma hos vilken myndighet anmälan skall göras och på vilken myndighet det skall ankomma att pröva fråga om tillstånd att vidtaga prishöjning utan hinder av föreskriften.

10 §

Den som vid tillhandahållande av förnödenhet eller tjänst uppsåtligen begär eller mottager vederlag efter högre pris än som är medgivet i föreskrift eller tillstånd, varom i 2 eller 3 § sägs, så ock den som för förnödenhet eller tjänst, vilken han avser att utnyttja i yrkesmässig förvärvsverksamhet eller som han, yrkesmässigt eller eljest, avser att mot vederlag överlåta till annan, uppsåtligen betalar eller erbjuder sig att betala sådant högre pris, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Till enahanda straff dömes den, som uppsåtligen bryter mot 5 eller 6 § eller mot föreskrift eller villkor som avses i 4, 7 eller 9 §.

Till enahanda straff dömes den som uppsåtligen bryter mot 3 a, 5 eller 6 § eller mot föreskrift eller villkor som avses i 3 b, 4, 7 eller 9 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §

Har någon förövat gärning, som enligt 10—13 §§ är belagd med straff, skall han, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, förpliktas att till kronan utgiva värdet av avtalat eller uppbygget vederlag *eller, om synnerliga skäl giva anledning därtill, viss del av vederlaget.*

Har någon förövat gärning, som enligt 10—13 §§ är belagd med straff, skall han, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, förpliktas att till kronan utgiva värdet av avtalat eller uppbygget vederlag. *Det värde som skall utgivas må dock nedsättas, om skäl därtill föreligger.*

20 §¹

Talan mot beslut som myndighet meddelat jämlikt 2, 3, 4 eller 8 § föres hos Konungen genom besvär. Utan hinder av däröver förd klagan skall myndighetens beslut lända till efterrättelse, om ej annorlunda förordnas.

Talan mot beslut som myndighet meddelat jämlikt 2, 3, 3 a, 3 b, 4 eller 8 § föres hos Konungen genom besvär. Utan hinder av däröver förd klagan skall myndighetens beslut lända till efterrättelse, om ej annorlunda förordnas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹ Senaste lydelse 1971: 1160.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 23 februari 1973.

Närvarande: Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, ODHNOFF, MOBERG, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Feldt, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring i allmänna prisregleringslagen (1956: 236), m. m.* och anför.

1 Inledning

Inom handelsdepartementet har upprättats en promemoria (Ds H 1972: 4) angående prisreglering som stabiliseringspolitiskt instrument. I promemorian föreslås vissa ändringar i allmänna prisregleringslagen (1956: 236, ändrad senast 1971: 1160).

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av hovrätten för Övre Norrland, statistiska centralbyrån (SCB), bankinspektionen, försäkringsinspektionen, konjunkturinstitutet, statens jordbruksnämnd, kommerskollegium, näringsfrihetsombudsmannen (NO), statens pris- och kartellnämnd (SPK), konsumentverket, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), länsstyrelserna i Östergötlands, Blekinge, Malmöhus och Västerbottens län, Svenska kommunförbundet, Svenska företagares riksförbund, Svensk industriförening, Kooperativa förbundet (KF), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Landsorganisationen i Sverige (LO). Ett gemensamt yttrande har avgetts av Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Svenska arbetsgivareföreningen och Stockholms handelskammare (i det följande kallade näringslivets huvudorganisationer). Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och Statstjänstemännens riksförbund (SR) har likaså avgett ett gemensamt yttrande. Kommerskollegium har bifogat yttranden av Skånes handelskammare och handelskammaren i Göteborg. Vidare har yttranden inkommit från Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam och Sveriges handelsagenters förbund.

I detta sammanhang vill jag även ta upp frågan om pris- och kartellnämndens organisation. I årets statsverksproposition (prop. 1973: 1 bil. 12 s. 43) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1973/74 föra upp anslaget för

SPK med oförändrat belopp. Kungl. Maj:t uppdrog den 3 mars 1972 åt nämnden att i samråd med statskontoret utreda frågan om nämndens organisation. En särskild ledningsgrupp tillsattes för planering och styrning av utredningsarbetet. Nämnden har överlämnat en promemoria med förslag till central och regional organisation.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av SCB, marknadsdomstolen, NO, konsumentombudsmannen (KO), konsumentverket samt länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Vidare har yttranden inkommit från Kalmar fackliga centralorganisation och Sveriges priskontorsförestandares förening.

2 Ändring i prisregleringslagen

2.1 Gällande ordning

2.1.1 Huvuddrag

Samhällets verksamhet i syfte att påverka prisbildningen bedrivs i Sverige normalt — förutom genom den allmänna ekonomiska politiken — i huvudsak efter två linjer. Dels vidtas åtgärder som har till syfte att främja konkurrensen mellan företag och därigenom bidra till att priserna hålls på en skälig nivå. Dels övervakas priserna av offentlig myndighet, så att samhället får insyn i prisbildningen och underlag för en upplysningsverksamhet som ökar konsumenternas priskänedom och prismedvetande.

Såväl de konkurrensfrämjande åtgärderna som den generella prisövervakningen påverkar den allmänna prisnivån främst indirekt och på sikt. Prisreglering förekommer inte under normala förhållanden på den allmänna varu- och tjänstemarknaden. Sådan reglering kan emellertid införas i vissa undantagsfall med stöd av allmänna prisregleringslagen (1956: 236), som i fredstid äger tillämpning endast efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t.

Den offentliga prisövervakningen bygger på en permanent lag, nämligen lagen (1956: 245) om uppgiftsskyldighet rörande pris- och konkurrensförhållanden, den s. k. uppgiftsskyldighetslagen. Bestämmelserna i denna lag om skyldighet för företagare att till myndigheterna lämna uppgifter om priser m. m. är tillämpliga även i samband med en prisreglering.

2.1.2 Allmänna prisregleringslagen

Allmänna prisregleringslagen är en fullmaktslag, som under vissa förutsättningar ger Kungl. Maj:t möjlighet att införa olika former av prisreglering. Förutsättningarna för tillämpning av lagen anges i dess 1 §.

Denna paragrafs första och andra stycken, som avser fall av krig och krigsfara, behandlas inte närmare här. I paragrafens tredje stycke föreskrivs, att Kungl. Maj:t kan förordna om tillämpning av lagens bestämmelser om av annan orsak än krig eller krigsfara betydande fara har uppkommit för allvarlig stegring av det allmänna prisläget inom riket. Sådant förordnande skall gälla för viss tid, högst ett år varje gång. Förordnandet skall underställas riksdagen inom en månad eller, om riksdagssession ej pågår, inom en månad från början av nästkommande session. Om underställning ej sker eller riksdagen inte inom två månader från det underställningen skedde gillar förordnandet, är detta förfallet.

Bestämmelser om formerna för prisreglering finns i 2—9 §§ prisregleringslagen. Enligt 2 § kan Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer föreskriva, att visst pris skall gälla som högstpris vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller frivilligt utförande av viss tjänst. Högstpris får inte överskridas utan tillstånd. Enligt 3 § kan vidare Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer förordna om stoppris på viss förnödenhet eller tjänst. Detta innebär, att den som frivilligt säljer förnödenheten eller frivilligt utför tjänsten inte utan tillstånd får överskrida det pris vilket han tillämpade den dag som anges i förordnandet. Föreskrift om stoppris skall gälla för viss tid, högst sex månader. Tiden kan förlängas, varje gång med högst sex månader. Om ett gällande stoppris finnes vara högre än som kan anses skäligt, kan föreskrift meddelas om skälig sänkning av priset (3 § 2 mom.).

Bestämmelserna om högstpris och stoppris kompletteras av regler i 4—9 §§ om andra åtgärder, som syftar till att göra en prisreglering effektiv. Enligt 4 § kan sålunda föreskrift meddelas om att viss förnödenhet inte får säljas eller viss tjänst utföras, om inte högstpris eller stoppris gäller för förnödenheten eller tjänsten. 5 § innehåller förbud mot att någon vid tillhandahållande av förnödenhet eller tjänst begär eller mottar vederlag, som i märklig mån överstiger det i allmänhet tillämpade priset eller som på andra grunder är att anse som oskäligt (prisocker). I 6 § finns bestämmelser som syftar till att hindra att en prisreglering kringgås genom kombinationsavtal. 7 § ger Kungl. Maj:t möjlighet att föreskriva tvångskartellisering, nyetableringskontroll eller liknande, och i paragrafen ges närmare bestämmelser därom. Enligt 8 § får Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer meddela särskilda föreskrifter om skyldighet att anslå prisuppgifter och om skyldighet att sälja förnödenhet efter vikt eller mått eller i förpackningar som är märkta på visst sätt o. d. De ytterligare föreskrifter om varors utförande, förpackning m. m. som behövs för genomförande av prisreglering meddelas enligt 9 § av Kungl. Maj:t.

Lagens återstående paragrafer, 10—22 §§, innehåller straffbestämmelser m. m. När 2—9 §§ äger tillämpning, skall enligt 1 § sista stycket

även motsvarande bestämmelser i 10—22 §§ tillämpas. Straffet för uppsåtligt brott mot föreskrifter om högstpris eller stoppris eller mot vissa andra föreskrifter i lagen är enligt 10 § dagsböter eller fängelse i högst sex månader. I vissa fall av ringa brott är straffet dagsböter (11 §), medan för grova brott skall dömas till fängelse i högst två år (12 §). Förövas brottet av oaktsamhet som ej är ringa, är straffet enligt 13 § dagsböter; är brottet grovt, dömes till fängelse i högst ett år eller dagsböter. Den som begått brott som avses i 10—13 §§ skall, om inte särskilda förhållanden föreligger, förpliktas utge värdet av avtalat eller uppbyggt vederlag, eller, om synnerliga skäl ger anledning till det, viss del av vederlaget.

2.1.3 Uppgiftsskyldighetslagen

I 1 § uppgiftsskyldighetslagen föreskrivs, att företagare är skyldig att lämna de uppgifter, som erfordras för att främja allmän kannedom om pris- och konkurrensförhållanden inom näringslivet. Om det behövs för kontroll eller komplettering av sådana uppgifter, är också annan uppgiftsskyldig. Enligt 3 § skall uppgifterna lämnas till myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. I särskild kungörelse (1956: 519, ändrad 1965: 11) har Kungl. Maj:t förordnat, att befogenhet att inhämta uppgift jämlikt lagen tillkommer statens pris- och kartellnämnd (SPK) i fråga om näringslivet i allmänhet. Samma befogenhet tillkommer bankinspektionen och försäkringsinspektionen inom deras verksamhetsområden.

I lagens 3 § bestäms också närmare uppgiftsskyldighetens omfattning. Det anges sålunda att företagare är skyldig att efter anmaning lämna uppgift dels om vissa konkurrensbegränsningar, dels i övrigt om priser, intäkter, kostnader, vinster och andra förhållanden av beskaffenhet att inverka på prisbildningen. Yrkeshemlighet av teknisk natur behöver dock inte röjas (4 §).

Närmare föreskrifter om uppgiftsskyldighetens omfattning och om tiden och sättet för dess fullgörande meddelas enligt 5 § av myndigheten. 6 § ger myndigheten möjlighet att använda vite som tvångsmedel. I 10 § finns bestämmelser om straff för den som inte fullgör föreskriven uppgiftsskyldighet eller som lämnar oriktiga uppgifter. Straffet är böter, men fängelse i högst ett år kan utdömas, om brottet är grovt.

2.2 Departementspromemorian

2.2.1 Utgångspunkt

I promemorian anförs inledningsvis att erfarenheter under senare år ger anledning ifrågasätta, om den svenska prisregleringslagstiftningen är helt lämpligt utformad. Man bör överväga att komplettera lagstiftningen — utan att dess nuvarande huvudprinciper rubbas — så att prisregle-

rande åtgärder vid behov kan sättas in snabbt och effektivt. Syftet med promemorian är att närmare belysa dessa frågor och lägga fram förslag till de kompletterande bestämmelser som kan behövas.

2.2.2 Utvecklingstendenser i fråga om prisbildningen i industriländerna

I promemorian påpekas att den internationella prisutvecklingen under andra hälften av 1960-talet och början av 1970-talet visar relativt stora och samtidiga stegringar i samtliga industriländer. Detta innebär en ny tendens, eftersom priserna i exempelvis USA och Västtyskland tidigare vanligen stigit ganska obetydligt även under perioder med starkt efterfrågetryck. Med den nya tendensen har prisutvecklingen i dessa båda länder, bl. a. beroende på det system med fasta växelkurser som tillämpas vid internationella betalningstransaktioner, kommit att förlora sin återhållande verkan på prisrörelserna i övriga länder.

Av promemorian framgår att takten i de internationella prisstegringarna har ökat och under 1969—1971 i samtliga länder var betydligt högre än genomsnittet för hela 1960-talet.

En rad faktorer som bidragit till de inträffade förändringarna på prisområdet anges.

En omständighet som varit av betydelse är att man i en rad industriländer i allt högre grad sökt värna om den *fulla sysselsättningen*. Denna strävan har i vissa fall medfört lönestegringar som överstigit produktivtetsutvecklingen vilket i sin tur inneburit en press uppåt på priserna. I t. ex. Västtyskland har tendenser till kraftigare prisstegringar kunnat noteras efter en ökad insats för full sysselsättning.

En viktig faktor har varit skillnaden i *produktivtetsutveckling* mellan den konkurrensutsatta och den skyddade sektorn av näringslivet. Inom den konkurrensutsatta sektorn konkurrerar företagen antingen på hemmamarknaden med importerade varor eller på exportmarknaden. Med den skyddade sektorn avses de branscher där sådan konkurrens inte förekommer. Den konkurrensutsatta sektorn består i huvudsak av tillverkningsindustrin, medan servicenäringarna utgör en betydande del av den skyddade sektorn.

Lönestegringen inom servicenäringarna har i många fall blivit lika stora som eller större än inom tillverkningsindustrin. En orsak till detta är att företagen inom den skyddade sektorn för att få arbetskraft måste erbjuda löner som är likvärdiga dem i den konkurrensutsatta sektorn. I vissa fall ligger bakom denna löneutveckling en medveten strävan till utjämning av lönenivån mellan olika löntagare.

Den lönestegring som således skett inom den skyddade sektorn har inte kunnat mötas med en motsvarande produktivtetsökning, vilket inneburit en press uppåt på prisnivån. Denna påverkan på prisnivån har förstärkts i takt med servicenäringarnas tillväxt.

Ytterligare en faktor som enligt promemorian varit av betydelse för prisutvecklingen är den ökande *koncentrationen inom industri och handel*, som internationellt kommit att i allt högre grad påverka och förändra ekonomiernas funktionssätt. Koncentrationen har ökat genom fusioner men också genom allt närmare samverkan inom t. ex. branschorganisationer. På vissa områden har företagen dessutom byggt upp starka organisationer för att kunna reglera prisbildningen och trygga avsättningen av sina produkter.

Den tilltagande koncentrationen inom näringslivet har medfört att prissättningen i allt mindre utsträckning styrs direkt av utbud och efterfrågan. I stället har en stor del av marknadens varor och tjänster kommit att bli administrativt prissatta. Med detta uttryck avses att priset huvudsakligen bestäms genom centrala beslut inom stora företagsenheter och organisationer som täcker en stor del av marknaden. I den svenska detaljhandeln sker t. ex. prissättningen på dagligvaruområdet till omkring 90 procent enligt cirkaprislistor, som ges ut av Sveriges livsmedels-handlareförbund och KF:s lagercentraler. På övriga detaljhandelsområden spelar varuhusens och de frivilliga fackkedjornas prissättning en stor roll för prisnivåns utveckling.

Att priserna sätts administrativt påverkar dessutom prisutvecklingen på främst två sätt. För det första är det sannolikt att prishöjningarna får större genomslag på marknaden än vid en friare prisbildning. För det andra blir priserna mera trögrörliga nedåt. Förklaringen till det senare torde vara att det hos beslutsfattarna finns ett motstånd mot att överväga prissänkningar. Det förhållandet att priserna inte är lika flexibla i båda riktningarna medför att en tillfällig prishöjning inte kommer att på sikt motverkas av en motsvarande prissänkning. Härigenom kommer prisutvecklingen vid stigande efterfrågan eller varuknapphet ständigt att starta från en högre nivå och stora risker för impulser till prisstegringar på andra områden att uppstå. Detta leder till en fortsatt kontinuerlig höjning av den allmänna prisnivån.

Slutligen framhålls i promemorian att risken för att prishöjningar snabbt sprider sig mellan olika varu- och tjänsteområden ökat under senare år. Detta är delvis en följd av den ökande koncentration, som nyss har berörts. En annan omständighet som medverkat är att det blivit allt vanligare att ett och samma företag är verksamt inom olika branscher. De enskilda besluten om prishöjningar har härigenom kommit att omfatta såväl större delar av enskilda branscher som flera varuområden.

Man har i industriländerna sökt motverka prisstegringarna i första hand med hjälp av *traditionella ekonomisk-politiska medel*, dvs. främst generella finans- och penningpolitiska åtgärder. Metoden att bekämpa prisstegringarna med generell efterfrågedämpande politik har emellertid enligt promemorian inte visat sig särskilt framgångsrik, vilket sammanhänger med flera olika omständigheter.

För det första verkar de generella medlen med en viss fördröjning i tiden. Om efterfrågedämpande åtgärder vidtas i en överhettad situation, kan således konjunkturen ha vänt nedåt innan åtgärderna får full effekt. Åtgärderna får då inte avsedd verkan utan kan i stället leda till att nedgången förstärks.

För det andra är de generella medlens användbarhet begränsad på grund av att den ekonomiska politiken måste tillgodose ett flertal olika ändamål samtidigt. Vid sidan av stabiliseringsaspekten måste beaktas de mål som uppställts i fråga om sysselsättning, resursallokering, ekonomisk tillväxt, inkomstfördelning m. m. Konflikter uppstår ofta mellan målet att stabilisera prisnivån och sådana andra viktiga mål för den ekonomiska politiken. I dessa situationer kan inte stabiliseringsmålet bli ensamt avgörande för politikens inriktning.

En tredje omständighet som begränsat de enskilda ländernas handelsfrihet i fråga om den ekonomiska politiken är det ökade internationella beroendet, som uppkommit genom utvecklingen av den internationella handeln och framväxten av stora multinationella företag. Möjligheterna för ett enskilt land att bryta sig ur ett allmänt inflationsmönster är begränsade. Det gäller naturligtvis i särskilt hög grad de mindre länderna.

Vidare anförs i promemorian att den prisstabiliserande effekten av traditionell ekonomisk politik har minskat på grund av den förut berörda utvecklingen mot större koncentration i näringslivet och därmed följande utbredning av administrativt satta priser. Trögheten hos sådana priser gör att det tar lång tid innan generella efterfrågedämpande åtgärder kan påverka prisstegringsprocessen. Denna påverkan kan också minskas genom att företag som behärskar marknaden genomför produktionsinskränkningar i stället för att sänka priset. I vissa lägen innebär detta system att inflationen "föder sig själv". Prisstegringar i dagsläget eller under närmast förfluten tid tas till intäkt för att priserna också stiger i framtiden, varför de beslutsfattande enheterna genom nya prishöjningsbeslut antingen vill gardera sig mot väntade kostnadsökningar eller helt enkelt söker komma före andra enheters prishöjningsbeslut.

Den här redovisade utvecklingen i fråga om prisbildningen har enligt promemorian ökat behovet av medel som snabbt kan sättas in mot prisstegringar och som verkar utan fördröjning. Inte minst viktigt är det att bryta förväntningar om kommande prisstegringar. Samtidigt har det — som nyss angetts — blivit svårare att motverka prisstegringarna med traditionella ekonomisk-politiska medel. Dessa förhållanden medför enligt promemorian att selektiva medel i ökad utsträckning behöver användas på prisområdet — liksom sker inom andra delar av den ekonomiska politiken. Detta anges vara bakgrunden till att många industriländer under senare år som komplement till traditionella finans- och penningpolitiska åtgärder infört kortfristiga prisregleringar av olika slag.

2.2.3 Prisregleringar i utlandet under efterkrigstiden

I promemorian påpekas att flertalet europeiska länder under efterkrigstiden har tillämpat särskilda regleringar av priserna på jordbruksprodukter samt av bostads- och lokalhyror. Härutöver har en del länder kontinuerligt reglerat priserna även på andra för konsumenterna väsentliga nyttigheter.

Under det senaste decenniet har dessutom, främst i samband med högkonjunkturerna under periodens senare del, kortvariga prisregleringar tillämpats i stabiliseringssyfte. Till skillnad från de långsiktiga regleringarna har dessa stabiliseringspolitiska åtgärder vanligen utformats som prisstopp eller som direkta överenskommelser mellan stat och näringsliv om viss maximerad prisutveckling under en bestämd tidsperiod.

Promemorian innehåller en bilaga med utförlig redovisning av prisregleringsåtgärder i vissa länder. Dessutom ges en sammanfattande beskrivning av de utländska prisregleringarna.

I fråga om motiven för de utländska prisregleringarna påpekas att varuförsörjningsskäl inte motiverat prisregleringar, sedan tillgången på varor och tjänster åter normaliserats efter knapphetsläget under det andra världskriget. Ett undantag är dock den kortvariga reglering med maximala priser och marginaler för ett fåtal livsmedel som tillämpades i Frankrike med anledning av den stränga vintern 1963. De mera långvariga regleringar som under efterkrigstiden tillämpats i skilda länder har i allmänhet ingått som ett led i en långsiktig inkomstpolitik. Hit hör de regleringar, som tillämpats i Belgien, Finland och Norge för att nå kontroll över och begränsa de prishöjningar som haft sin grund i kostnadsökningar.

I promemorian framhålls att de prishöjningar som högkonjunkturen 1969/1970 medförde var av den storleksordningen, att många länder införde prisreglering eller skärpte redan existerande regleringar. Bl. a. förväntningarna om snabb expansion av efterfrågan gjorde företagen villiga att betala högre faktorkostnader för att säkerställa den önskade produktionsvolymen. Företagen utgick därvid från att de kunde kompensera sig för de ökade produktionskostnaderna genom höjda priser. För att dämpa förväntningarna om fortsatta prisstegringar infördes t. ex. i Danmark hösten 1970 ett prisstopp. Man ville där inför de förestående löneförhandlingarna skapa en lugnare kostnadsutveckling för företagen och även motverka att fortsatta prisstegringar skulle öka arbetstagarnas krav på höjda löner.

I USA infördes på sensommaren 1971 ett prisstopp som hade till syfte att bryta de förväntningar om den framtida prisutvecklingen som omfattades av både näringsliv och konsumenter. Dessa förväntningar hade byggts upp under den föregående högkonjunkturen, då det rådde stort efterfrågeöverskott för varor och tjänster. Sedan detta försvunnit, hade

priserna ändock fortsatt att stiga, främst till följd av att företagen väntade att nya kostnadsökningar skulle komma. Prisökningarna hade således blivit självgenererande.

Härutöver har i flera länder införts kortvariga prisregleringar i samband med ändringar i den indirekta beskattningen eller ändringar i valutakurserna. Regleringarna har då syftat till att begränsa prishöjningarna till vad den aktuella ändringen motiverat eller — i de fall beskattningen sänkts — till att sänkningen skulle komma den enskilde konsumenten till del. Länder som i sådana lägen infört prisreglering är Belgien, Danmark, Finland och Norge.

Beträffande formerna för prisregleringarna under efterkrigstiden anförs i promemorian att många olika typer av reglering har använts i industriländerna. Vilken typ av prisreglering som kommit till användning har bl. a. varit beroende av regleringens syfte och avsedda varaktighet.

Långvariga prisregleringar har haft formen av föreskrifter om högsta tillåtna priser eller marginaler på begränsade områden. Denna typ av reglering har använts för vissa baslivsmedel — mjölk, smör, mjöl etc. — och vissa byggnadsmaterial. Länder som på detta sätt önskat begränsa kostnadsökningarna för de enskilda konsumenterna är Belgien, Finland och Norge.

En form av prisreglering som tillämpats i Danmark och USA innebär att företagen har rätt att förändra sina priser endast i enlighet med av myndigheterna utfärdade kalkyleringsregler. Dessa anger vilka kostnadslag som får beaktas samt i vilken utsträckning öknings av dessa kostnader får slå igenom i företagens prissättning. Kalkyleringsreglerna kan såsom de utformats närmast ses som en form av marginalstopp.

En annan form av prisreglering som varit i kraft en längre tid är de belgiska, franska och nederländska systemen med anmälningsplikt för företagens prishöjningar. Även den prisreglering som gällde i USA från november 1971 byggde på anmälningsplikt. Så gott som genomgående skulle prishöjningarna anmälas på förhand. I Danmark och Norge har i vissa fall förelegat anmälningsplikt för ändringar av vägledande priser. Skyldigheten att förhandsanmäla planerade prishöjningar har gjort det möjligt att bättre bedöma prisutvecklingen och därmed snabbare kunna sätta in prisstabiliserande åtgärder.

För att hålla prisutvecklingen inom den beräknade ramen har myndigheterna i Belgien, Frankrike och USA avtalat med företag eller hela branscher om vilken prishöjning som kan accepteras för en viss tidsperiod. I Frankrike och USA har företagen kunnat välja mellan att följa generella kalkylregler inom en viss maximal prisutveckling eller att teckna ett avtal som ger större handlingsfrihet för företagen inom en viss prisutveckling totalt sett. Enligt de belgiska reglerna kan myndigheterna och en bransch teckna avtal för en viss tid om prisstopp för ett varuområde, samtidigt som myndigheterna avstår från sin möjlighet att

fastställa högsta tillåtna priser eller marginaler på området i fråga. Om företagen bryter överenskommelsen, utgår ett i avtalet stipulerat vitesbelopp.

I promemorian anförs att prisregleringsåtgärderna kan ha olika omfattning på skilda delar av varu- och tjänsteutbudet i ett land. I de flesta fall då regleringsåtgärderna varit begränsade till vissa områden har myndigheterna utfärdat föreskrifter om högsta tillåtna priser eller marginaler för områden i fråga. Även prisstopp har dock tillämpats för begränsade områden. Således har i Danmark under viss tid prisstopp varit i kraft för tjänster. I Belgien infördes i februari 1972 prisstopp för farmaceutiska produkter. Detta prisstopp tillkom sedan myndigheterna inte kunnat acceptera en av branschens företrädare begärd prishöjning. Av begränsad omfattning är också de åtgärder för att påverka stålpri-serna som genomförts i USA. De har haft till syfte bl. a. att förhindra att prishöjningarna inom ett för hela ekonomin väsentligt område skulle ge upphov till förväntningar om och genomförande av prishöjningar även på andra områden.

Såsom framgått av det föregående har under efterkrigstiden prisregle-ring använts både som ett permanent och som ett temporärt ekonomisk-politiskt medel. I promemorian anförs att regleringens längd har varit beroende av vilket syftet med den varit. I de fall man använt prisregle-ring för att t. ex. på längre sikt kontrollera marginalsättningen i olika branscher eller som ett led i en inkomstpolitik, har en långvarig regle-ring tillämpats. Skall en prisreglering användas endast som ett stabilise-ringsinstrument under t. ex. en högkonjunktur, kan den vara av mer kortsiktig natur. Exempel på sådana prisregleringar är de prisstopp som tillämpades i ett flertal länder under åren 1970 och 1971. Det visade sig därvid att ett absolut prisstopp utan dispensmöjligheter är omöjligt att upprätthålla under en längre tidsperiod, om samhället inte genom andra åtgärder kan kontrollera utvecklingen av de väsentliga faktorkost-naderna. Till de kostnader, som i stort sett ligger utanför prisreglering-ens direkta verkningsfält och som inte kan hållas tillbaka under någon längre tid, hör priserna på importvaror.

Vid avvecklingen av de prisstopp som infördes i olika länder för att begränsa prishöjningarna under den senaste högkonjunkturen har samti-digt andra åtgärder vidtagits för att hålla kontroll över prisutvecklingen. I Danmark, Norge och USA har prisstoppen följts av en priskontroll be-stående av kalkyleringsregler varigenom endast vissa definierade kost-nadshöjningar tillåts slå igenom i höjda priser. I Norge har ett nytt prisstopp införts i september 1972.

De tillfälliga prisregleringar som ett stort antal länder införde under 1960-talets senare år och i början av 1970-talet hade i första hand till syfte att på kort sikt stabilisera prisutvecklingen genom att begränsa ei-ler förhindra onormala prishöjningar. För att samtidigt på längre sikt

värna om prisstabiliteten och dämpa de bakomliggande orsakerna till den häftiga prisutvecklingen kombinerade flera länder, exempelvis Danmark, Nederländerna och Norge, prisregleringen med traditionella ekonomisk-politiska medel av såväl finans- som kreditpolitisk karaktär. De medel som därvid kom till användning var bl. a. höjningar av de indirekta skatterna, begränsningar i kreditinstitutens utlåningsmöjligheter, inskränkningar i den offentliga verksamheten samt slopande av skatteavdrag för investeringar.

Enligt promemorian finns emellertid exempel även på länder, som kombinerat prisreglering med för ekonomin stimulerande åtgärder, som exempelvis skattesänkning, återbetalning av inlevererad mervärdeskatt och stimulans av industrins investeringar. Dessa länder — t. ex. Frankrike och USA — införde prisregleringen först efter vändpunkten i den senaste högkonjunkturen och i ett skede då ekonomin åter började mattas. Genom prisregleringen önskade man begränsa prisstegringar som med oförminskad intensitet fortsatte i konjunktursvackan, samtidigt som stimulerande åtgärder sattes in för att säkerställa produktion och sysselsättning. De prisreglerande åtgärderna avsågs dessutom dämpa den ökning av takten i prisstegringen som de stimulerande åtgärderna kunde väntas leda till.

2.2.4 Erfarenheter från det svenska prisstoppet 1970—1971

Promemorian innehåller en ingående redovisning av det prisstopp som gällde i Sverige från slutet av augusti 1970 till utgången av år 1971. Därvid behandlas först den prisutveckling som utgjorde bakgrund till prisstoppets införande, och därefter redovisas vilken omfattning prisstoppet hade vid olika tidpunkter, vilka riktlinjer som meddelades för tillämpningen samt hur olika prisstoppsårenden handlades. Beträffande denna redogörelse hänvisas till promemorian s. 21—36.

I promemorian tas vidare upp frågan om det svenska prisstoppets verkningar på konkurrensförhållandena. Till en början anförs att riktlinjerna för prisstoppet utformades så att de — förutom att de möjliggjorde att det allmänna syftet att begränsa prisstegringar som påverkar konsumenten kunde uppfyllas — gav möjlighet att genom dispenser motverka de nackdelar som ett prisstopp kunde tänkas föra med sig i form av såväl risker för snedvridning av produktion och distribution som förändrade konkurrensförhållanden.

Genom att ett prisstopp baseras på individuella priser och inte på generella högstpriser bevaras enligt promemorian i stort den konkurrenssituation som råder vid regleringens införande. Systemet med stoppriser innebär att individuella dispenser kan lämnas, och något behov av exempelvis tvångskartellisering uppstår inte. Med undantag av förhandlingarna om kompensation för höjda lönekostnader behandlade SPK sådana fall, då en hel bransch lämnade in ansökan om tillstånd för samt-

liga företag att få höja priserna lika mycket, på individuell basis, så att varje företags specifika ekonomiska situation fick avgöra i vad mån dispensansökan skulle bifallas.

Enligt promemorian har några tecken på att prisstoppet skulle ha medfört en ökad marknadskoncentration i form av ett ökat antal karteller inte framkommit. Antalet i kraft varande registrerade överenskommelser inom ramen för de kartellregistreringar som kontinuerligt görs hos SPK sjönk under perioden. Detta berodde på att tidigare registrerade avtal — i samband med en allmän översyn av kartellregistret — avfördes som icke längre gällande. Nyregistreringen av avtal var efter en markant nedgång 1970 ungefär lika stor under 1971 som under 1969. Av de nyregistrerade avtalen var den största delen köpeavtal med konkurrensklausul, där säljaren förbundit sig att under en viss period inte konkurrera med köparen.

Som ett annat mått på eventuella förändringar i konkurrensen anger promemorian utvecklingen av cirkaprisföljsamheten uttryckt i andel prisnoteringar som överskridit eller underskridit cirkapriserna. Under prisstoppperioden genomförde SPK en serie undersökningar av cirkaprisföljsamheten för dagligvaror inom detaljhandeln. Prisbildningen inom denna del av handeln styrs i hög grad av branschorganisationer vilka ger ut cirkaprislistor. Dessa listor brukar i hög grad följas av medlemsföretagen. Den konkurrens som förekommer inom detta område har således i stor utsträckning karaktären av s. k. block-konkurrens, där blocken utgörs av branschorganisationer och föreningar samt varuhuskedjor. Undersökningarna visade att cirkaprisföljsamheten var i stort sett oförändrad under prisstoppperioden som helhet. En viss tendens till ökad cirkaprisföljsamhet kunde konstateras under månaderna omedelbart efter prisstoppets införande. Senare minskade följsamheten. I november 1971 var det relativa antalet prisnoteringar, som avvek från cirkapriserna, av ungefär samma storleksordning som vid det partiella prisstoppets införande i augusti 1970. Dessa undersökningar ger sålunda inte några indikationer på att några prissänkningar skulle ha uteblivit inom dagligvaruområdet på grund av prisstoppet. Genomsnittspriserna för berörda varusortiment sjönk med i genomsnitt ungefär 1 procent under perioden augusti 1970—juni 1971, om den höjda mervärdeskatten räknas bort.

I promemorian framhålls att SPK också har undersökt förekomsten av tillfälliga prisnedsättningar, vilka främst görs i anslutning till veckosluten och brukar tillkännages genom omfattande annonsering i dagspressen. Undersökningarna gav vid handen att frekvensen prisnedsättningar under prisstoppstiden var av minst samma omfattning som tidigare.

För att få en bild av i vilken mån förekomsten av rabatter på angivna priser förändrats under prisstoppstiden har SPK vidare, anförts det i promemorian, undersökt förekomsten av rabatter i samband med en utred-

ning gällande hushållskapitalvaror och teveapparater, som genomfördes våren 1971. Vid jämförelse med en tidigare undersökning, som SPK gjorde 1967, kunde konstateras att rabattgivningen på dessa varor var vanligare 1971 än 1967, dock med en viss minskning i rabatternas storlek.

Över huvud taget har, enligt promemorian, SPK:s undersökningar inte givit någon indikation på att de prisreglerande åtgärderna skulle ha föranlett några begränsningar i konkurrensen.

Vidare behandlar promemorian frågan om prisstoppets verkningar på varusortimentet. Det framhålls att riktlinjerna för prisstoppet tog sikte på att motverka eventuella negativa effekter beträffande varuförsörjningen. I riktlinjerna framhölls sålunda bl. a. att tillgången på varor och tjänster som var betydelsefulla för konsumenterna inte fick äventyras. Vidare skulle snedvridning av produktion och distribution såvitt möjligt motverkas. En situation som särskilt angavs som dispensanledning var, att risk förelåg att en vara med väsentligt lägre pris är jämförbara varor skulle försvinna från marknaden, om inte prishöjning medgavs.

I promemorian påpekas att varusortimentet i produktion och handel ständigt genomgår förändringar. Det har uppskattats att det till dagligvaruhandeln årligen utbjuds ca 1 000 nya produkter. Nya varor omfattades inte av prisstoppbestämmelserna, varför företagens långsiktiga arbete med utveckling och förnyelse av produktsortimentet inte bör ha påverkats av prisstoppet. I den mån en produkt förändrades i mindre utsträckning kunde företaget få tillstånd att höja sitt pris motsvarande de ökade framställningskostnaderna.

Det förhållandet att nya varor var undantagna från prisstoppbestämmelserna skulle kunna ha varit ett incitament till ökad introduktion av nya produkter eller produktvarianter under prisstoppstiden. För nya varianter av en produkt gäller dock samma stoppris som för den ursprungliga produkten, om inte förändringen är så stor att en ny produkt kan sägas föreligga. Och processen att ta fram en ny vara är både dyr och tidskrävande för företagen. Introduktionskostnaderna i form av reklam o. d. är också stora. Under ett kortvarigt prisstopp som det svenska påverkas därför sannolikt inte takten i introducerandet av nya varor på marknaden. Beträffande importen är förhållandet något annorlunda, då en importör kan byta sin vara mot en liknande utan speciell kostnad eller tidsutdräkt. De eventuella ändringar i det importerade varusortimentet, som föranleds av ett kort prisstopp, torde dock vara av endast marginell karaktär.

Det har således enligt proemorian inte framkommit någonting, som tyder på att varusortimentet i Sverige skulle ha förändrats under prisstoppet i en annan omfattning än vad som kontinuerligt sker då prisbildningen i landet är fri.

Slutligen behandlar promemorian prisutvecklingen i Sverige under prisstoppet.

Under perioden från införandet av det allmänna prisstoppet — oktober 1970 — till prisstoppets slutliga avveckling vid årsskiftet 1971/1972 steg konsumentpriserna med 8,6 %. Den övervägande delen av prisstegringarna berodde på höjningarna av den indirekta beskattningen i november 1970 och januari 1971. Rensad från inverkan av dessa förändringar visar indexen — nettoprisindex — en uppgång med 3,8 %. Till och med juni 1971 visade nettoprisindex en svag nedåtriktad tendens. Därefter steg priserna, huvudsakligen beroende på effekterna av jordbruksuppgörelsen, den centrala löneöverenskommelsen samt förändringar i statliga taxor.

I promemorian framhålls att de prisstegringar som genom lämnade dispenser och uppnådda förhandlingsresultat m. m. inträffade under 1971 föll inom ramen för beräkningarna i nationalbudgeten. Genom prisstoppet bröts eller förhindrades de tendenser till onormalt snabba och koncentrerade prishöjningar som fanns på marknaden. Prisstoppet visade sig således ge åsyftad effekt på kort sikt. Detta framgår enligt promemorian bl. a. av en jämförelse mellan prisutvecklingen i Sverige och vissa andra länder.

I promemorian redovisas en jämförelse av nettoprisernas utveckling i Sverige, Danmark, Finland, Norge, Frankrike, Italien, Storbritannien, Västtyskland och USA från oktober 1970 till utgången av år 1971. Sex av de angivna länderna — Danmark, Finland, Frankrike, Norge, Sverige och USA — tillämpade prisreglering under hela eller delar av den ifrågasvarande perioden, medan övriga tre länder — Italien, Storbritannien och Västtyskland — inte vidtog särskilda prisreglerande åtgärder.

Av promemorian redovisning framgår att de länder som tillämpat någon typ av allmän prisreglering genomsnittligt uppvisar en lägre prisutveckling under perioden — 5,9 % — än övriga länder — 7,6 %. I de prisreglerande länderna varierar prishöjningarna från 3,8 % i Sverige till 8,6 % i Finland, medan prisutvecklingen i övriga länder varierar inom ett högre intervall eller från 5,4 % i Italien till 10,6 % i Storbritannien.

I syfte att mera i detalj klargöra prisstoppens stabiliserande inverkan på prisutvecklingen redovisas vidare i promemorian prisutvecklingen i Sverige, Danmark, Storbritannien, Västtyskland och USA varje månad under perioden januari 1970 till årsskiftet 1971/72. Av denna redovisning framgår att införandet av prisstopp medförde en omedelbar uppbromsning av prisutvecklingen. I Storbritannien och Västtyskland — där prissättningen var fri — fortsatte dock priserna att stiga under senhösten 1970 och vintern 1971.

För Sveriges vidkommande var, som nämnts, den allmänna prisnivån helt stabil från oktober 1970 fram till halvårsskiftet 1971, varefter pri-

serna åter ökade främst till följd av den centrala löneuppgörelsen samt justeringen av priser på reglerade jordbruksprodukter. Højningar i den svenska indexen i december 1970 och 1971 har till stor del sin grund i att den årliga mätningen av bostadskostnaderna belastar enbart decembersiffran. I Danmark steg priserna först efter prisstoppets avveckling i april 1971 och i samband med att en övergång skedde till särskilda kalkyleringsregler, varigenom priserna fick stiga till följd av vissa definierade kostnadsökningar, exempelvis löner, råvaror och halvfabrikat. Även i USA innebar övergången från prisstopp till den s. k. fas II i stabiliseringsprogrammet en højning av prisnivån.

För samtliga länder gäller, anför det i promemorian, att sedan prisstoppen avvecklats, prisutvecklingen startat från en lägre nivå än vad som skulle varit fallet, om priserna fått fortsätta stiga utan påverkan under hela perioden.

Slutligen påpekas i promemorian att OECD har sammanställt erfarenheter från de medlemsländer som på sistone tillämpat prisregleringar av olika slag. I en summering av de kortsiktiga effekterna framhålls därvid att praktiskt taget samtliga prisregleringar har gett antingen kortvarig prisstabilitet eller en markerad nedgång i prisstegringstakten, vilken ofta varat i tre månader och ibland upp till ett halvt år eller något mer.

2.2.5 Motiv för begränsade prisregleringar

I promemorian framhålls olika omständigheter som talar för att prisreglering kan bidra till att på kort sikt nå stabilitet i prisutvecklingen. Det påpekas att prisstegringar genom en prisreglering kan stoppas med omedelbar verkan. Därmed skapas en tidsfrist för valet av de ekonomisk-politiska medel som kan behöva sättas in mot de bakomliggande orsakerna till prishøjningarna. En temporär prisreglering kan också på längre sikt verka dämpande på prisutvecklingen. Regleringen kan nämligen genom sin omedelbara verkan på priserna dels begränsa eventuella kompensationskrav i kommande löneförhandlingar, dels påverka eventuella förväntningar hos näringsliv och allmänhet om fortsatta prisstegringar.

Det understryks i promemorian att diskussionen gäller prisreglering som ett instrument i konjunkturpolitiken. När den bakomliggande kostnadsutvecklingen inte sammanhänger med rubbningar i den samhälls-ekonomiska balansen, är prisregleringar i allmänhet verkningslösa och kan t. o. m. vara olämpliga. Och även om det föreligger en sådan balansrubbning att en prisreglering ter sig motiverad, bör regleringen vara i kraft endast under begränsad tid om de avsedda positiva effekterna skall uppnås.

Den svenska prisregleringen under åren 1970 och 1971 visar enligt promemorian att en sådan reglering kan fungera som ett ekonomisk-po-

litiskt instrument. Prisreglering under längre perioder bör komma i fråga endast vid krig eller krigsfara eller under i övrigt exceptionella förhållanden. Gjorda undersökningar om verkningarna av prisstoppet 1970—1971 ger inget underlag för slutsatser om att i tiden begränsade prisregleringar skulle ha några nämnvärda konsekvenser i fråga om konkurrensförhållanden, varusortiment eller prisernas rörlighet neråt.

Det framhålls i promemorian att mot sådana, i tiden begränsade prisregleringar, kan anföras att företagen i efterhand kan kompensera sig för uteblivna prishöjningar. Även om en jämförelse med andra länder visar att prisutvecklingen i Sverige varit förhållandevis måttlig under år 1972, torde en viss sådan compensation ändå ha förekommit. Det anförs dock att det är uppenbart att prisstoppet medförde de effekter som eftersträvades och som diskuterats i promemorian, nämligen att bryta en prisstegringsvåg och skapa en period av ökad prisstabilitet. Det ledde bl. a. till att avtalsrörelsen 1971 kunde föras i en annan och lugnare atmosfär än om prisstegringarna från hösten 1970 genomförts och fortsatt under 1971.

Förväntningarna om en viss prisökning accentueras i samband med allmänna konjunkturuppgångar, påpekas det vidare i promemorian. Uppgångsskedet i konjunkturen yttrar sig emellertid i de flesta fall inte så, att efterfrågan och priser på samtliga varu- och tjänsteområden tenderar att stiga samtidigt. Genom utlandsberoendet och de prisrörelser som sker på de internationella marknaderna börjar vanligen prisuppgången inom någon eller några av de branscher som är exportinriktade eller på varor som säljs på hemmamarknaden i konkurrens med importerade varor. Prisstegringarna tenderar därefter — beroende på såväl förväntningar som horisontella och vertikala effekter på varumarknaderna — att sprida sig till övriga varuområden och till branscher inom den från utländsk konkurrens skyddade sektorn. I dessa branscher — med sin i förhållande till konkurrensutsatta näringar genomsnittligt lägre produktivitet utveckling — ökas senare prisstegringstakten ytterligare genom de kompenserande lönehöjningar som initieras från företagen i den konkurrensutsatta sektorn. Risken för snabba spridningseffekter i lägen med starkt tryck på prisnivån har ökat under senare år, bl. a. genom den fortgående koncentrationen i näringlivet, den ökade branschblandningen i företagen samt utbredningen av administrativt satta priser.

I promemorian uttalas att de angivna spridningsriskerna i en konjunkturuppgång kan begränsas eller helt elimineras genom att man i ett tidigt skede ingriper mot prisstegringstendenser inom enskilda branscher eller varuområden. Ett sådant ingripande — i form av t. ex. begränsat prisstopp eller krav på förhandsgodkännande av planerade prishöjningar — kan effektivt bryta förväntningarna om fortsatt prisstegring och därmed påverka eventuella kompensationskrav på lönesidan. En sådan begränsad prisreglering på ett tidigt stadium kan minska behovet av mera om-

fattande åtgärder för att nå prisstabilitet och påverkar därigenom positivt de administrativa kostnaderna för såväl stat som näringsliv.

I en ekonomi med mycket ambitiös målsättning i fråga om sysselsättningspolitiken finns enligt promemorian vanligen samtidigt efterfrågeöverskott på vissa marknader och utbudsöverskott på andra. Om alla priser var lika lättrorliga nedåt som uppåt, skulle detta förhållande inte innebära några stabiliseringsproblem. Genom att priserna är trögrörliga nedåt, tenderar emellertid prisutvecklingen på marknader med efterfrågeöverskott att höja den allmänna prisnivån. Det förhållandet att konjunkturtendenserna på delmarknaderna verkar i olika riktningar gör det vidare svårt att i sådana situationer nå prisstabilitet genom generell finans- eller penningpolitik. Det kan då, om man befarar allvarlig prisstegring på något viktigt område, vara en fördel att tillgripa begränsade prisstopp eller andra selektiva prispolitiska åtgärder med stabiliserande syfte. Dessa åtgärder kan vidtas utan att de får sådana negativa verkningar på sysselsättning och produktion som generella medel skulle medföra. Om man kan dämpa prisutvecklingen på överhettade delmarknader genom begränsad prisreglering så behöver inte heller stimulerande åtgärder, som vidtas på övriga områden, medföra stora allmänna prisstegringar.

Det anförs i promemorian att fördelen av att i god tid gripa in mot tendenser till prisstegringar på enskilda varumarknader eller andra avgränsade områden av ekonomin främst har uppmärksammats i USA, vars förhållanden dock icke är direkt jämförbara med Sveriges. Vid upprepade tillfällen under 1960-talet har den amerikanske presidenten i preventivt syfte ingripit mot planerade eller annonserade prishöjningar inom stålindustrin. I vissa fall har dessa uppmaningar till prisstabilitet — ibland kombinerade med hot om indragna statliga beställningar — åtföljts av vädjanden till arbetstagsidan om återhållsamhet i löneanspråken. Syftet med dessa ingripanden har varit att förhindra spridning av prisstegringstendenser till andra delar av näringslivet. De regler om förhandsgodkännande av prishöjningar som förekommer i vissa länder bygger på samma grundtanke, nämligen att prissättningen i en enskild bransch eller ett stort företag påverkar prissättningen även inom övriga delar av näringslivet.

2.2.6 Förslag till ändringar i allmänna prisregleringslagen

Sedan i promemorian konstaterats att en både till tiden och omfattningen begränsad prisreglering i vissa lägen kan vara ändamålsenlig som ett led i stabiliseringspolitiken, ställs frågan i vad mån sådana regleringsåtgärder kan vidtas enligt gällande svensk lagstiftning. Frågan gäller dels förutsättningarna för att allmänna prisregleringslagen skall träda i tillämpning, dels de former av prisreglering som kan komma i fråga.

2.2.6.1 Förutsättningarna för lagens tillämpning

I promemorian erinras om att tillkomsten av allmänna prisregleringslagen år 1956 innebar att prisreglering avskaffades för vad som betecknades som normala förhållanden. Den nya lagen fick beredskapskaraktär och skulle träda i tillämpning endast i extraordinära lägen. I övrigt skulle man lita till konkurrensen som prisregulator. Detta ställningstagande skall ses mot bakgrunden av förhållandena under och närmast efter det andra världskriget. Den typ av prisreglering som då förekom innebar att priskontroll var ett permanent inslag i samhällets prispolitik. När denna prisreglering slutligt avvecklades genom 1956 års lagstiftning, var skälen i första hand att regleringen ansågs medföra olägenheter i form av prisuppehållande verkan, snedvridning av produktion och handel m. m. Senare har en återgång till priskontroll av den typ som fanns under krigsåren diskuterats i olika sammanhang men avvisats. Bl. a. intog riktpriutredningen denna ståndpunkt i betänkandet (SOU 1966: 48) Prissamverkan och konkurrens (s. 96), och statsmakterna anslöt sig till utredningens uppfattning (prop. 1967: 75 s. 73, SU 1967: 90 s. 4, rskr 1967: 205).

En förutsättning för att man skulle avstå från prisreglering eller möjlighet därtill under mer normala tider var enligt prisregleringslagens förarbeten att en beredskapslagstiftning gav möjlighet till snabba ingripanden när ett tillspetsat läge uppkommit eller hotade (prop. 1956: 147 s. 50). Föredragande departementschefen diskuterade utförligt, i vilka situationer prisreglering skulle kunna tillgripas i fredstid. Han förklarade sig inte tveka om att prisreglering vid inflationsrisk till följd av internationella prisstegringar kunde behövas som en komplettering till de finans- och penningpolitiska medlen. I fråga om prisreglering vid risk för inflation av inhemska orsaker anförde departementschefen, att han inte kunde ansluta sig till den av flera remissinstanser hävdade uppfattningen att prisreglering i sådana fall skulle vara utan betydelse. Inte minst möjligheten att ingripa snabbt var härvidlag av vikt. Särskilt underströks betydelsen av att kunna förebygga såväl spekulativa prisstegringar som skärpta lönekrav till följd av fruktan för kommande prisstegringar. Dessutom framhölls att enbart möjligheten att tillgripa prisreglering kunde ha en sådan psykologisk verkan på företagares, löntagares och konsumenters handlande, att inflationen redan därigenom motverkades. Sammanfattningsvis anförde departementschefen att den nya lagen borde ge möjlighet att reglera priserna vid krig och krigsfara samt vid risk för inflation vare sig denna berodde av internationella eller inhemska förhållanden. Han underströk emellertid att prisreglering inte skulle införas annat än då det befanns oundgängligen nödvändigt.

Lagtexten fick i fråga om prisreglering i andra fall än krig eller krigsfara den lydelse som alltjämt gäller och som innebär att förutsättningen

för sådan reglering är, att betydande fara har uppkommit för allvarlig stegring av det allmänna prisläget inom riket. Departementschefen anförde i anslutning härtill (prop. 1956: 147 s. 60):

Att på ett fullt tillfredsställande sätt avgränsa de sistnämnda beredskapsfallen bjuder betydande svårigheter och det torde vara omöjligt att uppnå en formulering, om vars tolkning icke olika meningar inom vissa gränser kan råda. Det naturligaste torde vara att såsom utredningen gjort söka en formel, som uttrycker lagens allmänna syfte. Att i författningen försöka närmare ange de faktorer, t. ex. varuknapphet, vilkas prisstegrande verkan lagen avser att bryta, lär knappast låta sig göra. I allt fall torde, vilken metod man än väljer, gränsdragningen för lagens användningsområde bli vansklig. Mot den formulering, varom de sakkunniga enats, kan alltså visserligen invändas att dess allmänna ordalag kan tänkas lämna visst utrymme för olika meningar om när läget är sådant att lagen ger Kungl. Maj:t rätt att besluta prisreglering. Å andra sidan anser jag att en snävare avgränsning icke är lämplig. Enligt min mening torde av de sakkunnigas avfattning av lagtexten det väsentliga tillräckligt tydligt framgå, nämligen att prisreglering vid sidan av krigs- och krigsfarefallen förutsätter ett påtagligt krisläge med otvetydig fara för en inflationistisk prisstegring.

I promemorian framhålls att prisregleringslagens förarbeten visar att lagen i väsentlig mån bygger på samma synpunkter som har utvecklats i promemorian. Förutsättningarna för tillämpning av lagen formulerades emellertid på ett sätt som inte är helt tillfredsställande med hänsyn till det i promemorian påvisade behovet av ingrepp i ett tidigt skede inom begränsade områden. I de lägen som därvid avses torde inte alltid kunna sägas föreligga betydande fara för allvarlig stegring av det allmänna prisläget i landet. Lagtexten bör därför enligt promemorian jämkas så att det klart framgår att lagen kan tillämpas även i sådana situationer.

För att åtgärder mot prisstegringstendenser skall kunna vidtas i ett tidigt skede, bör en tillräcklig förutsättning för tillämpning av prisregleringslagen vara att det uppstått fara för allvarlig prisstegring. Det bör inte vara nödvändigt att faran skall kunna betecknas som betydande. Vidare är det angeläget att regleringsåtgärder kan vidtas redan när prisstegringstendenserna är begränsade till någon eller några viktigare branscher. Ingripande bör i sådana fall kunna ske innan fara uppstått för stegring också av det allmänna prisläget.

I promemorian framhålls att de ändringar som sålunda föreslås inte står i motsättning till den grundsyn på prisreglering som råder i Sverige och som förut berörts. Prisregleringslagens karaktär av beredskapslag består, vilket innebär att prisreglering skall förekomma endast i vissa bestämda situationer. I detta sammanhang behöver alltså inte befaras några olägenheter av det slag som kan följa av en mera permanent pris-kontroll.

2.2.6.2 Formerna för prisreglering

De prisregleringsåtgärder som enligt promemorian bör kunna vidtas i särskilda lägen kan ha olika former. I första hand torde komma i fråga kortvariga prisstopp inom ett eller flera varu- eller tjänsteområden. Regler om prisstopp finns redan nu i allmänna prisregleringslagen. Erfarenheterna från det svenska prisstoppet 1970—1971 har enligt promemorian inte gett vid handen att dessa regler behöver ändras. Det föreslås därför att den nuvarande utformningen av reglerna behålls. Inte heller beträffande den andra huvudform för prisreglering som lagen medger, högstpriser, finns något behov av lagändring i detta sammanhang.

I promemorian framhålls att det i vissa fall kan vara lämpligt och tillräckligt att använda mindre ingripande regleringsåtgärder än prisstopp eller fastställande av högstpris. Sålunda kan dessa direkta regleringsåtgärder i vissa situationer ersättas av överenskommelser mellan prismyndigheterna och företagarna. Sådana överenskommelser förutsätter inte i och för sig någon lagbestämmelse, men de kan användas smidigare och effektivare om de bygger på en grundläggande bestämmelse i prisregleringslagen. Bl. a. kan det i vissa fall vara önskvärt att åstadkomma en hårdare bindning på det sättet att det blir straffbart att bryta överenskommelsen.

En bestämmelse om överenskommelser av detta slag ingick i den prisregleringslagstiftning som gällde t. o. m. år 1956. Denna form av prisreglering, s. k. utfäst pris, togs inte upp i 1954 års priskontrollutrednings förslag till ny prisregleringslag. Som skäl härför hänvisade utredningen (prop. 1956: 147 s. 65) dels till att prismyndigheten kunde fastställa normalpris (högstpris) även när enighet rådde mellan myndigheten och näringsidkarna, dels till att det var önskvärt att förenkla lagstiftningen. Departementschefen (prop. 1956: 147 s. 69) underströk värdet av att lagstiftningen förenklades och påpekade, att ett flertal olika former för prisingripanden medför svårigheter att överskåda den reglerade prisbundenheten på marknaden och skapar besvärligheter såväl för den enskilde som för vederbörande myndigheter vid lagens tillämpning. Någon bestämmelse om utfäst pris infördes alltså inte i 1956 års allmänna prisregleringslag.

I promemorian anförts att de skäl som anförts mot att ta upp regler om utfäst pris i allmänna prisregleringslagen måhända gäller vid en omfattande prisreglering. Särskilt i en situation med varuknapphet kan högstpriser, som förutsätter viss varustandardisering, användas i stället för utfästelsepriser. Men invändningarna mot tillämpning av sådana priser är knappast vägande, när det är fråga om sådana begränsade prisinsgrepp som diskuteras i promemorian. Det föreslås att prisregleringslagen kompletteras med en bestämmelse om prisutfästelser.

En annan form av mindre långtgående prisinsgrepp som tas upp i promemorian är föreskrifter om skyldighet att anmäla pris-

höjningar. Det påpekas att sådana föreskrifter använts i flera länder som ett led i prispolitiken.

I den svenska prisregleringslagen finns inga bestämmelser om uppgiftsskyldighet. Den uppgiftsskyldighet som föreligger enligt uppgiftsskyldighetslagen — vilken ligger till grund för prisregistrering och prisövervakning även under normala tider — har ansetts vara tillräcklig också för prisregleringslagens tillämpning (prop. 1956: 147 s. 67).

Med stöd av uppgiftsskyldighetslagen kan företagare åläggas att till myndigheterna lämna uppgift om det pris han tillämpar på viss vara eller tjänst och om ändringar av priset. Enligt lagens förarbeten (prop. 1956: 148 s. 61) kan myndigheterna föreskriva inte bara att uppgift om visst förhållande skall lämnas inom angiven tid utan också exempelvis att uppgifter skall lämnas vid bestämda tidpunkter under en viss tidsperiod eller då viss omständighet inträffar — t. ex. ändring av priset på en angiven vara.

Enligt promemorian kan det i vissa lägen vara önskvärt att föreskriva skyldighet för företagare att anmäla prishöjningar i förväg. En sådan föreskrift kan knappast meddelas med stöd av uppgiftsskyldighetslagen. Föreskriften innebär nämligen att företagaren under den bestämda tidsfristen blir förhindrad att höja priset och måste således betecknas som en form av prisreglering. Föreskrifter av detta slag bör därför ha stöd i allmänna prisregleringslagen. Det föreslås att en särskild bestämmelse införs i lagen för detta ändamål.

Utöver de berörda ändringarna föreslås i promemorian en jämkning av nuvarande regler om skyldighet att vid brott mot prisregleringslagen utge värdet av avtalat eller uppbyggt vederlag.

2.3 Remissyttrandena

Förslaget att vidga förutsättningarna för tillämpning av allmänna prisregleringslagen tillstyrks av försäkringsinspektionen, konjunkturinstitutet, jordbruksnämnden, kommerskollegium, SPK, konsumentverket, länsstyrelserna i Östergötlands, Blekinge, Malmöhus och Västerbottens län, kommunförbundet, LO, SACO-SR och TCO.

Avvisande till förslaget är NO, näringslivets huvudorganisationer, Svenska företagares riksförbund, Svensk industriförening, Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg, Sveriges handelsagenters förbund, KF och LRF.

Övriga instanser, nämligen hovrätten för Övre Norrland, SCB, bankinspektionen, AMS, Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folk-sam, tar inte ställning i frågan utan framför synpunkter från mera speciella utgångspunkter.

Åtskilliga instanser gör, oavsett om de tillstyrker eller avvisar försla-

get, invändningar mot promemorians redogörelse för inflationsproblematiken, erfarenheterna av prisreglering och rådande konkurrensförhållanden. *Kommerskollegium* anser sålunda att promemorian är helt otillräcklig som underlag och endast kan betraktas som en introduktion av problemkomplexet. *NO* finner det förvånande att man i promemorian på det återopade materialet ansett sig kunna dra slutsatser beträffande verkningar i konkurrens hänseende av tidsbegränsade prisregleringar. Det är enligt *NO* också anmärkningsvärt att promemorian inte försöker att allsidigt belysa de lång- och kortsiktiga verkningar som är förbundna med vidgade möjligheter till prisreglering.

Näringslivets huvudorganisationer pekar på att jordbruksregleringens effekter på prisutvecklingen inte analyserats i promemorian. Analysen brister enligt organisationernas uppfattning även i andra väsentliga avseenden, bl. a. saknas en diskussion rörande förhållandet mellan konkurrens- och prispolitiken och prisutvecklingens samband med företagens kostnader och lönsamhet. Vidare anser organisationerna att beskrivningen av konkurrensförhållandena är alltför ensidig och förenklad. Som exempel anges, att i promemorian ingenting nämns om de rationaliseringar inom industri och handel som stordriften möjliggjort, den utomordentligt hårda blockkonkurrensen inom handeln eller internationaliseringens betydelse för industriföretagens hårdnande konkurrenssituation. Organisationerna anser det också tveksamt om reduceringen av inflationstakten kan föras tillbaka på prisstoppet då effekterna sannolikt har mer att göra med den vid den tidpunkten redan vikande konjunkturen.

Beträffande erfarenheterna av svenska prisstoppet anför *SACO-SR*, att det av promemorian framgår att konsumentpriserna från oktober 1970 till årsskiftet 1971—1972 steg med 8,6 % — rensat från höjningarna av den indirekta beskattningen med 3,8 %. Även om prisökningarna utan prisstoppet måhända skulle ha blivit större, kan *SACO-SR* inte finna att prisstoppet var ett speciellt effektivt stabiliseringspolitiskt instrument. *SCB* anför att utvecklingen efter prisstoppets upphävande och i vilken mån det senaste årets kraftiga prisstegring i sig kan ha varit en effekt av själva prisstoppet är av avgörande betydelse i sammanhanget. Dessa aspekter berörs dock ej i promemorian. Även andra instanser påtalar detta förhållande.

Erfarenheterna av prisregleringar i andra länder kommenteras av bl. a. *LO*, som anför, att prisregleringar under senare år tillämpats i ett stort antal länder i försök att bemästra inflationstendenserna och att erfarenheterna av åtgärderna är blandade. I en del länder har man kunnat notera en ganska betydande prisdämpande effekt, medan den i andra varit mera blygsam. Enligt *NO:s* mening är promemorians presentation av andra länders prisutveckling och åtgärder alltför ytlig och slumpar-

tad. *SPK* anför att efter promemorians färdigställande prisregleringar införts i Storbritannien och Spanien och att effekterna av prisregleringar i en rad länder sammanfattats i en OECD-rapport. Enligt denna varierar erfarenheterna i många avscenden från land till land men så gott som genomgående har prisregleringarna under senare år antingen lett till prisstabilitet under en begränsad tidsperiod eller till en markant minskning av prisstegringstakten.

KF tar upp frågan om "administrativ" prissättning och drar slutsatsen att man i promemorian därmed avser priser sätta av sådana organ där kännedom om efterfråge- och utbudsfaktorerna på marknaden saknas. Detta synsätt stämmer enligt *KF* inte överens med verkligheten och torde inte på något sätt kunna beläggas. Centraliseringen av prissättningen inom de stora handelsblocken har inte medfört att konkurrensen försvagats, och koncentrationens intensitet var betydande även under åren före den starkare prishöjningens epok, anser *KF*. Att det vid "administrativ" prissättning skulle allmänt förefinnas ett direkt motstånd mot att överväga prissänkningar finner *KF* helt ogrundat och hänvisar till konsumentkooperationens viktiga uppgift att ständigt pressa prisnivån nedåt inom de gränser den allmänna politiken ger. Liknande synpunkter i resonemangen om administrativ prissättning framförs av bl. a. *Svenska företagares riksförbund*. *NO* hävdar, att koncentrationen i olika led sannolikt avsevärt motverkat prishöjningar, och erinrar om att det på sina håll hävdats, att utslagningen av enheter i detaljhandeln gått alltför snabbt.

Några instanser pekar på behovet av mera inträngande utredningar av inflationsproblematiken. *Kommerskollegium* anser det särskilt angeläget att belysa de till synes alltmer framträdande problemen med kostnadsinflation och importerade räntestegringar. För att uppfylla målen om full sysselsättning krävs enligt *TCO* en väsentligt förbättrad kännedom om inflationens grunder. Mer djupgående analyser av multinationella företags prissättning, administrativ prissättning m. m. är därför nödvändig, framhåller förbundet. *SACO-SR* föreslår, att en statlig utredning snarast tillsätts för att analysera inflationsproblemet och komma med förslag till åtgärder för att begränsa prisökningarna. Arbetsmarknadens parter bör enligt förbunden få deltaga i utredningsarbetet.

I fråga om användningen av prisreglering som stabiliseringspolitiskt instrument ansluter sig flera av de instanser som stöder lagförslaget utan närmare kommentarer till de bedömningar som gjorts i promemorian. *SPK* är dock mera utförlig i sina slutsatser och konstaterar sammanfattningsvis, att det är väsentligt att i sådana speciella situationer då direkta ingripanden i prisutvecklingen anses nödvändiga, lagstiftningen ger möjlighet till snabba ingripanden på speciella områden.

Åtskilliga instanser understryker vikten av att prisreglering används restriktivt. *Konjunkturinstitutet* anser sålunda att prisreglering kan vara ett lämpligt instrument i vissa lägen med starkt uppskruvade förväntningar hos företagen och löntagare om framtida inflatorisk utveckling. Erfarenheterna pekar dock på att prisreglering bör tillämpas mycket restriktivt och endast gälla korta perioder, särskilt när den ej kombineras med reglering av lönebildningen. *Kommerskollegium* anser att även om möjligheterna att tillämpa prisreglering bör vidgas något jämfört med i dag så bör också i fortsättningen regleringar tillgripas endast i speciella undantagsfall. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* understryker vikten av att varje form av reglering — såvida det inte är fråga om krig eller krigsfara — endast används under kortare perioder och gärna selektivt på de varugrupper som visar sig "tongivande" i prisstegringen.

LO delar uppfattningen att prisregleringslagen skall bibehålla karaktären av beredskapslag och att konkurrensprincipen även framgent skall vara den grundläggande faktorn. Det kan enligt *LO* bli nödvändigt att snabbt sätta in prisregleringar av olika slag i situationer av oförutsedda, efterfrågebetingade inflationstendenser inom särskilda branscher eller sektorer av samhällsekonomin. De bör dock endast bli av kortvarig natur, då risk annars föreligger att från konsumentsynpunkt icke önskvärda effekter uppkommer. *SPK* framhåller, att det är väsentligt att även kortvariga prisregleringar ges en sådan utformning att eventuella negativa verkningar i största möjliga utsträckning kan undvikas. Ur stabiliseringssynpunkt är det enligt *SPK* vidare av största betydelse att regleringens utformning och omfattning successivt anpassas till den samhällsekonomiska utvecklingen.

De instanser som ställt sig avvisande till förslaget anser i allmänhet att den vidgade möjligheten att kunna ingripa med kortvariga prisregleringar på begränsade områden kan medföra samma negativa effekter som mera permanenta regleringar. Enligt *NO:s* mening kan prisstopp möjligen för en kort tid, några få månader, uppskjuta prisökningar och eventuellt något påverka förväntningarna i löneförhandlingar. *NO* anser dock att det kan starkt ifrågasättas om dessa tänkbara tillfälliga fördelar tillnärmelsevis kan uppväga de nackdelar, som på sikt följer med en ofta återkommande prisreglering. Ett genomförande av lagförslaget kan lätt leda till täta prisreglerande ingrepp. Därmed överträder man den skiljelinje beträffande de samhällsekonomiska verkningarna som enligt *NO:s* mening går mellan enstaka ingrepp orsakade av krissituationer å ena sidan och ständigt eller ofta återkommande prisreglering å andra sidan. Nackdelarna med prisreglering är enligt *NO* bl. a. ökad prisstelheter genom att accepterad prisnivå betraktas som godkänd och benägenheten för prissänkningar avtar, ökat samarbete mellan företagen på grund av återkommande överläggningar mellan företag och myndigheter, ökade svårigheter för företagen att planera på längre sikt samt administrativa

insatser och kostnader såväl för myndigheterna som för företagen. I praktiken kan det enligt NO också bli svårigheter för SPK att dels utöva funktionen som opartiskt utredande organ åt NO och marknadsdomstolen, dels vara en aktiv förhandlingsmotpart gentemot företagen i prisförhandlingar.

Även *näringslivets huvudorganisationer* anser att de aktuella bestämmelserna kommer att sättas i kraft förhållandevis ofta. Promemorian förmedlar enligt organisationerna en grundsyn som i realiteten innebär ett frånträdande av lagens beredskapskaraktär. De formella förutsättningarna för ingripanden är förhållandevis vagt återgivna och reser inga egentliga spärrar mot en sådan utveckling. De i annan ordning föreslagna omläggningarna av SPK till en mera renodlad prismyndighet pekar tvärtom i den riktningen, hävdar organisationerna. I fråga om effekterna av prisregleringar anför organisationerna i stort samma synpunkter som NO. Sammanfattningsvis ansluter sig organisationerna till bedömningen i promemorian att förväntningar om fortsatt pris- och löneinflation kan vara avgörande för den typ av internationellt inflationsförlopp som kännetecknat åren fr. o. m. 1968. Det är enligt organisationerna rimligt att förmoda, att en högre prioritering av inflationsbekämpningen och en större uppmärksamhet på prisutvecklingen kan påverka just dessa förväntningar. Organisationerna finner dock att traditionell ekonomisk politik skulle fungera bättre än införandet av ett nytt och från effektivitetssynpunkt mycket diskutabelt medel.

KF har viss förståelse för att en prisreglering på kort sikt kan ge nödvändigt andrum för att möjliggöra insättandet av andra åtgärder med avsikt att lösa en uppkommen krissituation. Även om tilltron till konkurrensen som en mycket viktig faktor för reglering av den allmänna prisnivån tycks bestå, kan *KF* av argumenteringen i större delen av promemorian skönja en annorlunda inställning, som anser regleringsprincipen överlägsen konkurrensprincipen. Förbundet anser bl. a. att en starkare prisreglerande politik inte utan avkall på den solidariska lönepolitiken skulle kunna fungera effektivt. *LRF* anser att prisreglering, eventuellt i kombination med lönestopp, är ett prispolitiskt instrument som bör kunna få tillgripas av statsmakterna som en kortsiktig åtgärd i en speciell situation. Under normala förhållanden däremot är varje pris kontroll en skenlösning som enbart angriper symptomen, anser förbundet. Bortsett från risken för produktionssnedvridningar är den också från den synpunkten tvivelaktig att den inger allmänheten falska förhoppningar och en inkorrekt bild av de sammanhang, som ligger bakom prisuppgångar.

Sveriges handelsagents förbund hävdar, att om de föreslagna reglerna tillämpas med samma fördomsfrihet med vilken de hittills gällande reglerna tillämpats, torde en nära nog ständig prisreglering bli följden. *Svensk industriförening* anser att en mycket stor restriktivitet

bör iakttagas vid användandet av prisreglering. Föreningen förmodar att prisstoppet 1970 i betydande grad minskade näringslivets vinstmarginaler, vilket kan ha bidragit till att näringslivets investeringsvilja under 1971 och 1972 befunnit sig på en mycket låg nivå. Enligt föreningen kan med visst fog hävdas, att prisstoppets omfattning och längd till viss del grundlade dagens besvärande arbetslöshet.

De föreslagna ändringarna i 1 § allmänna prisregleringslagen kommenteras av några instanser. *Hovrätten för Övre Norrland* finner sålunda att avsikten synes vara att lagen skall kunna tillämpas på vilket varu- eller tjänsteområde som helst, även om fara för allvarlig prisstegring uppkommit endast på något annat sådant område. Då det inte längre skall krävas, att faran för allvarlig prisstegring skall vara betydande, synes enligt hovrätten den i förslaget meddelade fullmakten vara utomordentligt vidsträckt och i realiteten knappast vara underkastad annan begränsning än vad som kan följa av riksdagens prövning. Hovrätten avstår emellertid från att uttala någon mening om detta kan anses lämpligt eller ej. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* påpekar, att den omredigerade texten ger större spelrum för olika meningar om tolkningen och därmed kan skapa en inte önskvärd osäkerhet på den allmänna marknaden.

I fråga om förslagen om kompletterande former av prisreglering anför *konjunkturinstitutet* att anmälningsplikt för prishöjningar helt naturligt väcker farhågor för att nästa steg blir direkta förhandlingar om prisutfästelser och/eller prisstopp. Likaså kan förhandlingar om prisutfästelser tas som signal för kommande prisstopp. Båda dessa situationer kan enligt institutet förmodas påskynda en pågående inflatorisk utveckling och på så sätt tvinga fram ett prisstopp. Fullmakt att införa dessa åtgärder bör därför endast föreligga för att trappa ned en prisreglering, anser institutet. *SPK* framhåller att de risker för prisstegringar som kan ligga inbyggda i förväntningar om prisstopp eller andra prisreglerande åtgärder kan mötas genom att ge åtgärderna retroaktiv verkan. Prisutfästelser kan enligt nämnden vara lämpliga i vissa situationer och för mindre standardbetonade varuområden. Nämnden anför vidare att eftersom promemorian inriktar sig på kortvariga ingripanden på begränsande områden i en allmän strävan "att stämma i bäcken i stället för i ån" så framstår regler om anmälningsskyldighet med viss uppbromsningseffekt som ett lämpligt instrument.

Enligt *konsumentverkets* mening bör överenskommelse kunna gälla hela prispolitiken inom en bransch eller ett enskilt företag och inte endast frågan om högsta pris eller ordningen för försäljning. Överenskommelser borde i samband därmed kunna träffas om kalkyleringsregler, anser verket, då man därigenom kan framtvinga prissänkningar vid sänkning av inköpspriser eller offentliga taxor och avgifter. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* ifrågasätter om inte prisregleringslagen bör änd-

ras så att därav klart framgår att den även möjliggör marginalstopp, som särskilt för varugrupper med starkt skiftande varusortiment synes kunna vara en lämplig form av reglering.

TCO anser tilläggen om prisutfästelser och anmälningsskyldighet vara värdefulla för en stabilare prisutveckling. Enligt *LO* innebär dessa åtgärder mindre långtgående ingrepp än rena prisstopp, men kan ändå bedömas få viss prisstabiliserande effekt. *SACO-SR* kan däremot inte finna att övertygande skäl redovisats för att införa dessa lagbestämmelser, som bl. a. kan nödvändiggöra en betydande administrativ apparat.

De instanser som avvisat förslaget om vidgade möjligheter att ingripa med prisregleringar avvisar i allmänhet också de föreslagna tilläggen i fråga om metoder för prisreglering. *Näringslivets huvudorganisationer* anser sålunda att dessa åtgärder på sitt sätt är allvarigare än prisstoppbestämmelsen, eftersom de utgör grunden för en långvarig prisreglerande verksamhet. *NO* och *LRF* anför liknande synpunkter. *Svenska företagens riksförbund* finner att anmälningsskyldigheten skulle medföra en betydande utvidgning av de administrativa bördor som åläggs företagen. Särskilt de mindre företagen skulle härvid kunna åsamkas betydande svårigheter, anser förbundet. *Skånes handelskammare* motsätter sig särskilt bestämmelsen om anmälningsskyldighet på den grunden att sådan skyldighet de facto innebär ett prisstopp som kan medföra avsevärda svårigheter för berörda företag, särskilt de som importerar produkter av olika slag.

En del remissinstanser för fram synpunkter på frågor som rör tillämpningen och kontrollen av prisregleringen. *NO* och *näringslivets huvudorganisationer* finner det förvånande att man i promemorian utan närmare överväganden utgår från att prisregleringslagens bestämmelser om så djupt ingripande åtgärder som exempelvis tvångskartellering och nyetableringsspärr också skall kunna användas som mer eller mindre normala inslag i konjunkturpolitiken. *Konsumentverket* anser det vara av stor vikt att man åstadkommer effektiv kontroll av prisregleringen. Detta kan enligt verket bl. a. ske genom samverkan mellan de centrala myndigheterna på pris- och konsumentpolitikens område och genom föreskrifter om prismärkning, innehållsdeklaration och jämförpriser samt genom särskilda undersökningar. *TCO* pekar i sammanhanget på att angelägenheten av jämförpriser m. m. är stor. Bristen i dessa avseenden kan enligt förbundet aktualisera en lösning lagstiftningsvägen.

Konsumentverket anser att det också kan finnas skäl att överväga om man inte bör kunna knyta föreskrifter om vite till de överenskommelser om pris det här är fråga om i stället för straffbestämmelser. *Länsstyrelsen i Blekinge län* förordar också vite i samband med prisutfästelser med hänsyn till att dessa är avsedda att ges på frivillighetens väg.

Förslaget om jämkning av vederlagsbestämmelsen i 17 § allmänna prisregleringslagen tillstyrks av samtliga remissinstanser som uttalat sig därom.

De remissinstanser som företräder bank- och försäkringsväsendet har lagt fram synpunkter på tillämpningen av prisreglering för dessa områden. Efter en redogörelse för erfarenheterna under prisstoppet 1970—1971 ifrågasätter *försäkringsinspektionen* sålunda, om inte försäkringsverksamheten framdeles bör kunna undantas från prisreglering i form av prisstopp med hänsyn till inspektionens normala uppgifter att övervaka den enskilda försäkringsverksamhetens premiesättning från såväl soliditets- som skälighetssynpunkt. I annat fall vill inspektionen kraftigt understryka nödvändigheten av att prisregleringsbestämmelserna kombineras med riktlinjer för tillämpningen som lämnar sådana dispensmöjligheter att under alla omständigheter soliditetskraven kan upprätthållas. Enligt *Svenska försäkringsbolags riksförbund* kan inte andra synpunkter än de som återges i försäkringslagen anläggas på prisbildningen inom försäkringsområdet. Med hänsyn härtill och då någon konjunkturpolitisk effekt inte står att uppnå genom prisstopp på försäkringsområdet hemställer förbundet, att försäkring undantages från prisregleringslagens tillämpningsområde. Även *Folksam* pekar på de speciella omständigheterna i försäkringsverksamheten och anser att den bör ligga utanför generella prisregleringar.

Bankinspektionen anför att prisregleringens syfte i fortsättningen kanske bör anges mera explicit från Kungl. Maj:ts sida till prisövervakningsmyndigheterna. Vidare har enligt inspektionen prisbildningens funktionssätt inom bankväsendet så stor betydelse för dispensgivningen att specialdestinerade riktlinjer för bankväsendet eventuellt bör lämnas i framtiden.

I fråga om tillämpningen av prisreglering förutsätts vidare från *AMS:s* sida, att särskild hänsyn även i fortsättningen tas till sysselsättningsproblem i berörda företag. Styrelsen framhåller vikten av att den bereds tillfälle att i förväg ge synpunkter på uppläggnings- och samrådsförfarande mellan SPK och länsarbetsnämnderna. *Statens jordbruksnämnd* räknar med att kompensation till jordbruket — liksom hittills skett — får anordnas för verkningarna av ingrepp enligt lagen. En viss oklarhet i kompensationshänseende kan enligt nämnden tänkas uppkomma i samband med frivilliga prisutfästelser, varför ett klagande på denna punkt kan vara önskvärt.

Slutligen erinrar *SCB* om att en ökad uppmärksamhet på prisutvecklingen sannolikt kommer att leda till ett ökat behov av statistikproduktion, analyser och prognoser. *SCB* finner det naturligt att verket i samråd med bl. a. *SPK* vid det fortlöpande utvecklingsarbetet bevakar behovet av att öka den ekonomiska statistikens användbarhet för de angivna ändamålen.

2.4 Departementschefen

2.4.1 Allmän motivering

Rimlig prisstabilitet är ett av de centrala målen för den ekonomiska politiken. Samhällets verksamhet på prisområdet omfattar under normala förhållanden — utöver allmänna ekonomisk-politiska medel — konkurrensfrämjande åtgärder och prisövervakning. Direkt prisreglering förekommer däremot inte normalt på den allmänna varu- och tjänstemarknaden. Den priskontroll som fanns under och närmast efter det andra världskriget avskaffades, när den nu gällande allmänna prisregleringslagen (1956: 236) infördes år 1956. Sedan dess har prisreglering inte använts som permanent inslag i samhällets prispolitik.

Den nuvarande prisregleringslagen är en beredskapslag och avses möjliggöra snabba regleringsingripanden i extraordinära lägen. Lagen är i fredstid tillämplig endast efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t. Som förutsättning för tillämpning av lagen gäller — frånsett fall av krig eller krigsfara — att betydande fara har uppkommit för allvarlig stegring av det allmänna prisläget. När förordnande har meddelats om tillämpning av lagen — vilket i efterhand skall underställas riksdagen — ankommer det på Kungl. Maj:t att bestämma vilka av de i lagen angivna regleringsåtgärderna som skall vidtas.

I en inom handelsdepartementet upprättad promemoria (Ds H 1972: 4) förordas att begränsad prisreglering i ökad utsträckning skall kunna användas som ett instrument i stabiliseringspolitiken. För detta ändamål föreslås att förutsättningarna för prisregleringslagens tillämpning jämkas. Vidare föreslås viss komplettering i fråga om de former för prisreglering som lagen medger.

Under de senaste åren har vid ett par tillfällen uppstått behov av att tillgripa prisreglering i situationer på vilka prisregleringslagens nuvarande formuleringar möjligen inte utgör en helt adekvat beskrivning. Jag syftar på de tillfällen i augusti 1970 och i december 1972 då regeringen beslutade att prisregleringslagen skulle tillämpas och att prisstopp av viss omfattning skulle införas. Besluten om prisreglering godkändes i båda fallen av riksdagen. De förslag som läggs fram i promemorian innebär att lagens formulering närmare anpassas till den praxis som sålunda redan godtagits av riksdagen.

I promemorian redovisas inledningsvis vissa internationella utvecklingstendenser i fråga om prisbildningen. Det påvisas att priserna i alla industriländer under senare år har stigit i snabbare takt än tidigare.

En rad omständigheter anges som förklaring till denna utveckling. Vidare framhålls att traditionella ekonomisk-politiska medel av flera skäl inte har räckt till för att dämpa prisstegringarna i eftersträvad utsträckning. Det konstateras att många industriländer under senare tid

har infört prisreglering av olika slag för att på kort sikt nå stabilitet i prisutvecklingen.

Huvudtanken i promemorian är att en till både tiden och omfattningen begränsad prisreglering kan vara värdefull som ett instrument i stabiliseringspolitiken. Flera skäl anförs för denna ståndpunkt. Sålunda kan prisstegringarna genom en reglering stoppas med omedelbar verkan, och därmed skapas en tidsfrist för valet av de ekonomisk-politiska medel som kan behöva sättas in mot de bakomliggande orsakerna till prishöjningarna. En temporär reglering kan också på längre sikt verka dämpande på prisutvecklingen genom att dels begränsa eventuella kompensationskrav i kommande löneförhandlingar, dels påverka förväntningar om fortsatt prisstegring. Särskilt påvisas i promemorian fördelarna med att på ett tidigt stadium i en konjunkturuppgång ingripa mot prisstegringstendenser inom enskilda branscher eller varuområden. Ett sådant tidigt ingripande kan begränsa risken för spridning av prishöjningar och bryta förväntningarna om fortsatt prisstegring.

Det betonas i promemorian att diskussionen gäller prisreglering som ett led i stabiliseringspolitiken. Det framhålls att prisregleringar i allmänhet är verkningslösa och t. o. m. kan vara olämpliga, när den bakomliggande kostnadsutvecklingen inte sammanhänger med rubbningar i den samhällsekonomiska balansen. Och även om en sådan balansrubbning föreligger bör en prisreglering vara i kraft endast under begränsad tid. Prisreglering under längre perioder bör komma i fråga endast vid krig eller krigsfara eller under i övrigt exceptionella förhållanden.

Det svenska prisstoppet under åren 1970—1971 anförs i promemorian som ett exempel på att prisreglering kan fungera som ekonomisk-politiskt medel. Undersökningar om verkningarna av detta prisstopp ger inget underlag för slutsatser om att tidsbegränsade prisregleringar skulle nämnvärt påverka konkurrensförhållanden, varusortiment eller prisernas rörlighet nedåt. Mot sådana regleringar kan å andra sidan anföras att företagen i efterhand kan kompensera sig för uteblivna prishöjningar. Även om en viss sådan kompensation förekommit i Sverige under år 1972, är det enligt promemorian uppenbart att prisstoppet bröt en prisstegringsvåg och skapade en period av ökad prisstabilitet.

Den nu redovisade diskussionen i promemorian leder fram till att allmänna prisregleringslagen bör jämkas så att prisreglering kan beslutas, när det uppstått fara för allvarlig prisstegring på viktigare varu- eller tjänsteområde. Det skall således inte vara nödvändigt att faran är betydande eller att den gäller det allmänna prisläget.

Vid remissbehandlingen har den sålunda föreslagna lagändringen i huvudsak tillstyrkts av löntagarorganisationerna och vidare av bl. a. SPK och konsumentverket. Däremot avstyrks förslaget av organisationerna inom näringslivet samt KF och NO.

De remissinstanser som avstyrker förslaget framhäver de olägen-

heter i form av snedvridningseffekter m. m. som kan vara förenade med prisreglering. Det görs gällande att den föreslagna uppmjukningen av förutsättningarna för lagens tillämpning strider mot den svenska grundsynen på samhällets verksamhet i fråga om prisbildningen, nämligen att konkurrensfrämjande åtgärder och prisövervakning är effektivare än direkt reglering. Dessa invändningar finner jag inte berättigade. När tanken på prisreglering avisats i olika sammanhang under efterkrigstiden, har frågan gällt en permanent priskontroll av den typ som fanns under kriget och åren närmast därefter. Vad frågan nu gäller är prisregleringar av en annan typ, nämligen kortvariga ingrepp i prismekanismen som ett instrument i stabiliseringspolitiken. Det finns ingenting som tyder på att sådana ingrepp skulle medföra olägenheter av det slag som kan följa av en mera permanent priskontroll. Inte heller står de i motsättning till strävandena att främja en sund och effektiv konkurrens i näringslivet. Detta arbete bör även framgent bedrivas med all möjlig kraft.

Dessa konstateranden innebär inte någon underskattning eller nedvärdering av den konkurrens med konsumenternas bästa i sikte som förekommer på marknaden och som särskilt konsumentkooperationen gjort betydelsefulla insatser för.

Vad jag nu anfört förutsätter naturligtvis att prisreglering liksom hittills tillgrips endast i undantagsfall. Jag instämmer således i de remissuttalanden som understryker att även den typ av prisreglering som här diskuteras bör tillämpas mycket restriktivt.

Det är klart att också prisregleringar av detta slag kan ha vissa nackdelar. Som påpekas i promemorian kan företagen i efterhand kompensera sig i större eller mindre utsträckning för uteblivna prishöjningar. Vid remissbehandlingen har också anförts att en utvidgad möjlighet till prisreglering i vissa lägen kan skapa förväntningar om att reglering skall införas och därigenom i och för sig driva upp takten i prisstegringen. Det kan inte bestridas att sådana risker finns. Deras betydelse bör dock inte övedrivas, eftersom de prisreglerande åtgärderna kan ges retroaktiv verkan. Vetskapen härom torde göra företagen mindre benägna att söka förekomma prisstopp e. d. Jag anser därför att dessa risker inte är så allvarliga, att man på grund av dem bör avstå från att skaffa möjligheter för samhället att använda prisreglering för att motverka en inflatorisk utveckling.

Jag delar således uppfattningen att en både till tiden och omfattningen begränsad prisreglering i vissa situationer kan vara lämplig som ett led i stabiliseringspolitiken.

Av förarbetena till allmänna prisregleringslagen framgår att lagen i väsentlig mån bygger på samma synpunkter som här har anförts. Förutsättningarna för lagens tillämpning är emellertid väl snävt formulerade med hänsyn till behovet av prisingrepp i ett tidigt skede inom be-

gränsade områden. Jag förordar därför att lagtexten i detta hänseende jämkas på det sätt som föreslås i promemorian.

Vad sedan gäller formerna för sådana prisingrepp som här diskuteras, torde i första hand komma i fråga kortvariga prisstopp inom ett eller flera varu- eller tjänsteområden. Regler om prisstopp finns redan i prisregleringslagen och någon anledning att nu ändra dem finns inte. Den andra huvudform för prisreglering som lagen medger, fastställande av högstpris, torde sällan bli aktuell vid kortvariga regleringar. Inte heller i fråga om denna regleringsform finns något behov av lagändring i detta sammanhang. Lagen innehåller också bestämmelser om kompletterande regleringsåtgärder, såsom etableringskontroll, tvångskartellisering m. m. Det ligger i sakens natur att åtgärder av denna typ inte är avsedda att tillämpas vid de begränsade prisregleringar det här gäller. Jag anser det dock inte nödvändigt eller lämpligt att formellt göra undantag för dem. Detta skulle nämligen innebära att olika förutsättningar fick ställas upp för skilda typer av regleringsåtgärder. Av samma anledning utesluter den utvidgade fullmakt för Kungl. Maj:t som här föreslås inte att ingrepp kan ske även på andra varu- eller tjänsteområden än sådana där prisutvecklingen föranlett förordnandet om tillämpning av lagen. Visar den iakttagna prisutvecklingen att det finns behov av att ingripa även på andra områden bör så kunna ske. Det bör liksom hittills ankomma på Kungl. Maj:t att, när lagen över huvud taget är tillämplig, bestämma vilken av de i lagen angivna åtgärderna som skall väljas. Jag vill erinra om att riksdagen alltid får tillfälle att inom kort tid granska vidtagna åtgärder.

I vissa fall kan det vara lämpligt och tillräckligt att använda mindre ingripande åtgärder än de som lagen nu medger. I promemorian föreslås därför att lagen kompletteras med regler om två nya former för prisingrepp. Den ena innebär att prismyndigheten kan träffa straffsanktionerade överenskommelser med företagare om vilket pris som skall tillämpas, den andra att föreskrift kan ges om att prishöjning inte får vidtas, förrän viss tid efter det att den anmälts till myndighet.

De remissinstanser som har principiella invändningar mot den föreslagna ändringen av förutsättningarna för lagens tillämpning har betänkligheter även mot nu berörda bestämmelser, som de anser utgöra instrument för en långvarig prisreglerande verksamhet. Liknande synpunkter anförs i ytterligare ett par remissyttranden. Som jag förut anfört finner jag inte invändningar av denna typ träffande.

Konjunkturinstitutet anför att de två nya regleringsformerna inte bör utnyttjas för att successivt skärpa en prisreglering, eftersom detta skulle kunna påskynda en pågående inflatorisk utveckling. Dessa nya former bör därför enligt institutet få användas endast för att trappa ner en prisreglering. Jag instämmer i att vissa risker av detta slag kan finnas och bör beaktas vid tillämpningen. Däremot anser jag det inte lämpligt

att på det sätt som institutet föreslår formellt inskränka möjligheterna att använda vissa regleringsformer.

Några remissinstanser har vidare anfört att administrativa svårigheter kan uppstå för näringslivet vid tillämpning av de föreslagna bestämmelserna, särskilt föreskriften om förhandsanmälan. Jag finner det ofrånkomligt att regleringsåtgärder av denna typ innebär en viss belastning på de företag som berörs. Dessa olägenheter är dock inte så allvarliga att bestämmelserna inte bör införas. Vid tillämpningen skall naturligtvis tillses att företagen inte belastas i onödan.

I övrigt har promemorians förslag om nya former för prisreglering inte föranlett allvarligare invändningar. Jag förordar att förslaget genomförs.

I enlighet med det anförda har inom handelsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i allmänna prisregleringslagen (1956: 236).

Utöver de ändringar jag tidigare berört innebär lagförslaget att nuvarande regler om skyldighet att vid brott mot lagen utge värdet av avtalat eller uppburet vederlag jämkas i enlighet med ett förslag som lagts fram i promemorian och som inte föranlett någon erinran från remissinstanserna.

Slutligen vill jag nämna att jag inte finner anledning att i detta sammanhang gå in på de synpunkter i remissyttrandena som inte direkt berör de nu föreslagna lagändringarna. Detta gäller bl. a. vissa synpunkter rörande prisregleringslagens tillämpning på försäkringsområdet, vilka kan beaktas utan lagstiftningsåtgärder.

2.4.2 Specialmotivering till lagförslaget

1 §

Paragrafens tredje stycke, som anger förutsättningen för tillämpning av lagen i andra fall än vid krig eller krigsfara, har ändrats i enlighet med vad jag förut har anfört. Som förutsättning för lagens tillämpning i dessa fall anges sålunda att fara uppkommit för allvarlig prisstegring inom riket på viktigare varu- eller tjänsteområde.

Den hänvisning som i 1 § görs till 2—9 §§ kommer, om de föreslagna ändringarna genomförs, att omfatta även de två nya paragrafer, 3 a och 3 b §§, som föreslås innehålla regler om prisutfästelse och om förhandsanmälan av prishöjningar.

3 a §

Denna paragraf innehåller en bestämmelse om frivilliga utfästelser på prisområdet i enlighet med vad jag förut har anfört. Bestämmelsen har i huvudsak utformats efter mönster av 4 § i 1947 års prisregleringslag (1947: 303) och innebär, att den som till myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer utfäst sig att tillämpa ett visst högsta pris inte får frågå utfästelsen utan myndighetens tillstånd. Detsamma gäller i fråga

om utfästelse om ordningen i övrigt för försäljning av förnödenhet eller utförande av tjänst.

I konsumentverkets remissyttrande har anförts att överenskommelse som avses i denna paragraf bör kunna gälla hela prispolitiken i en bransch eller ett företag och även kalkyleringsregler. Med hänsyn till lagändringarnas begränsade syfte vill jag dock inte förorda en sådan utformning av bestämmelsen.

Enligt statens jordbruksnämnd kan i samband med frivilliga prisutfästelser uppkomma frågor om kompensation till jordbruket. Om sådana problem uppkommer, torde de få lösas från fall till fall i samband med överläggningarna om de utfästelser som är i fråga.

För brott mot utfästelse som avses i paragrafen föreskrivs straff i 10 § andra stycket i förslaget. Jag har inte funnit skäl att biträda ett förslag från ett par remissinstanser om att ersätta straffbestämmelserna med regler om vite, eftersom lagens påföljdssystem lämpligen bör vara enhetligt.

För att en företagare skall kunna straffas för brott mot utfästelse som här avses förutsätts att utfästelsen avgivits av företagaren själv. Om en prisöverenskommelse träffats mellan myndigheterna och t. ex. en branschorganisation, kan alltså en enskild medlem i organisationen straffas för brott mot överenskommelsen endast om denna är formellt bindande även för medlemmen.

En ytterligare förutsättning för att straffansvar skall inträda för brott mot prisutfästelse bör vara att av utfästelsen framgår att den avgivits enligt denna paragraf och under straffansvar.

3 b §

Denna paragraf innehåller den i det föregående förordade bestämmelsen om förhandsanmälan av prishöjningar.

Enligt paragrafens första stycke kan Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer föreskriva att den som yrkesmässigt säljer förnödenhet eller yrkesmässigt utför tjänst inte utan tillstånd får höja priset på förnödenheten eller tjänsten förrän viss tid efter det att prishöjningen och skälen för den anmälts hos myndighet. Tiden får bestämmas till högst en månad.

I andra stycket anges att den som meddelat föreskriften om förhandsanmälan också bestämmer hos vilken myndighet anmälan skall ske och på vilken myndighet det skall ankomma att pröva dispensfrågor.

Paragrafen avser endast yrkesmässig verksamhet. Det torde inte finnas anledning att föreskriva förhandsanmälan i samband med verksamhet som inte är yrkesmässig.

Den tid som skall förflyta från anmälningstillfället till dess att prishöjningen får genomföras måste vara tillräcklig för att ge myndigheterna möjlighet att göra behövliga utredningar och förhandla med be-

rörda företag eller i sista hand besluta om mera ingripande regleringsåtgärder. Fristen bör å andra sidan inte vara längre än som behövs för dessa ändamål. Om det anses nödvändigt att låsa priserna under längre tid, bör det ske genom föreskrifter om stoppris eller högstpris. Med hänsyn härtill har angivits att tidsfristen får bestämmas till högst en månad.

En föreskrift om förhandsanmälan binder de berörda företagens prissättning endast under begränsad tid. Något större behov av undantag från föreskriften bör därför inte uppkomma. Det kan dock tänkas att skäl i vissa fall kan föreligga för sådana undantag. Med hänsyn härtill har paragrafen utformats så, att tillstånd kan ges till prishöjning utan hinder av föreskriften. Prövningen av frågor om sådant tillstånd måste naturligtvis ske med beaktande av i första hand syftet med föreskriften om förhandsanmälan. Närmare anvisningar för prövningen torde inte behöva ges i detta sammanhang. Det får förutsättas att anmälningsföreskrifterna utformas så att tillfälliga prisnedsättningar, t. ex. i samband med s. k. veckoslutsannonsering, inte motverkas.

För brott mot föreskrift som meddelats enligt förevarande paragraf föreskrivs straff i 10 § andra stycket i förslaget.

10 §

Genom ett tillägg till paragrafens andra stycke har de straffbestämmelser som gäller för brott mot flertalet övriga bestämmelser i lagen gjorts tillämpliga även på brott mot 3 a § eller mot föreskrift som avses i 3 b §.

17 §

Enligt denna paragraf skall den som brutit mot bestämmelser om prisreglering, om inte särskilda förhållanden ger anledning till annat, förpliktas utge värdet av avtalat eller uppbyggt vederlag. Värdet kan enligt den nuvarande lydelsen jämkas endast "om synnerliga skäl giva anledning därtill". Ändringsförslaget innebär att jämkning skall kunna ske även om inte synnerliga skäl föreligger.

Bestämmelsen i dess nuvarande lydelse tillkom år 1956. Enligt motsvarande regler i äldre prislagstiftning, 11 § i 1942 års prisregleringslag (1942: 459), 12 § i 1947 års prisregleringslag (1947: 303), var utdömande av vederlag obligatoriskt men beloppet kunde nedsättas "i den mån särskilda förhållanden därtill föranleda". I praktiken tillämpades denna regel så, att domstolarna genomgående jämkade vederlagets värde.

Genom 1956 års lagstiftning skapades alltså möjlighet för domstolarna att i vissa fall helt underlåta att utdöma vederlag, men samtidigt begränsades möjligheterna att utdöma ett jämkat belopp. Denna begränsning synes — bl. a. med hänsyn till erfarenheter i samband med prisstoppet under åren 1970—1971 — inte vara välgrundad. Över-

trädelserna av prisregleringsbestämmelser är av mycket varierande svårighetsgrad, och påföljdssystemet bör anpassas härtill.

Den föreslagna formuleringen ger domstolarna möjlighet att jämka vederlagsbeloppen, när det finns skäl till det. Någon precisering av vilka skäl som bör föranleda jämkning torde inte behövas. Det bör ankomma på domstolarna att bedöma frågan med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

20 §

I fråga om talan mot beslut av myndighet i de fall som avses i 3 a och 3 b §§ bör tillämpas samma regler som i fråga om talan mot myndighetsbeslut i övriga fall som anges i 20 §. Detsamma gäller regeln om att beslut länder till efterrättelse utan hinder av klagan, om inte annat förordnas. Förevarande paragraf har jämkats med hänsyn härtill.

2.4.3. Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga förslaget till lag om ändring i allmänna prisregleringslagen (1956: 236).

3 SPK:s organisation

3.1 Nuvarande ordning

Enligt sin instruktion (1965: 655) skall statens pris- och kartellnämnd följa utvecklingen av och främja allmän kännedom om pris- och konkurrensförhållandena inom näringslivet med undantag av bank- och försäkringsväsendet.

Det åligger nämnden särskilt att insamla, bearbeta och sammanställa uppgifter om priser på varor och tjänster samt att genomföra undersökningar rörande prisbildningen inom olika områden av näringslivet, om prisutveckling, konkurrensförhållanden eller andra omständigheter ger anledning till det. Nämnden för ett kartellregister och skall vidare på eget initiativ eller för NO:s, marknadsdomstolens och KO:s räkning göra utredningar. Nämnden skall bedriva upplysning till allmänheten om sin verksamhet i syfte att klargöra rådande pris- och konkurrensförhållanden. Om nämnden finner att bestämmelse i 2—9 §§ allmänna prisregleringslagen bör träda i tillämpning skall detta utan dröjsmål anmälas till Kungl. Maj:t.

Kungl. Maj:t uppdrog den 17 december 1971 åt SPK att, efter det dåvarande prisstoppets upphörande, upprätthålla en utvidgad och intensifierad prisövervakning. Övervakningen avser utvecklingen av priser och marginaler för varor och tjänster inom samtliga förädlings- och distributionsled. SPK skall därvid särskilt beakta utvecklingen av priser och

marginaler på varor och tjänster som är av betydelse för konsumenterna. Enligt uppdraget åligger det SPK att fortlöpande underrätta Kungl. Maj:t och informera allmänheten om pris- och marginalutvecklingen inom de övervakade områdena samt att till Kungl. Maj:t anmäla om utvecklingen av prisnivån påkallar särskild åtgärd.

Nämnden leds av en styrelse bestående av nämndens generaldirektör och tolv andra ledamöter. I styrelsen företräder fem ledamöter företagarintressen samt fem ledamöter allmänna konsument- och löntagarintressen.

Inom nämnden finns fyra utredningsbyråer, en statistisk byrå och en upplysningssektion. En av utredningsbyråerna handhar främst konkurrensbegränsningsfrågor och svarar för storföretagsregistret, medan två andra utredningsbyråer huvudsakligen handhar prisfrågor. En fjärde utredningsbyrå handhar juridiska, administrativa och kamerala ärenden samt registrerar kartellavtal. Den statistiska byrån svarar förutom för statistikfunktionen även för butiksregistret samt leder fältorganen. Upplysningssektionen svarar för publikationer, konferenser, presstjänst och nämndens bibliotek.

För regionala arbetsuppgifter finns priskontor på länsstyrelserna. I Stockholms län utförs dock dessa uppgifter av kontrollsektionen på nämndens statistiska byrå. Priskontoren är organisatoriskt knutna till försvarsenheten inom länsstyrelsernas planeringsavdelning. Kontoren insamlar prisuppgifter och utför vissa undersökningar åt SPK, rapporterar regionala cirkaprisförändringar samt för butiksregister.

3.2 SPK:s promemoria

3.2.1 Nämndens verksamhet

I promemorian lämnar nämnden inledningsvis en beskrivning av den nuvarande verksamheten. En väsentlig del av nämndens arbete utgörs av den kontinuerliga *pris- och marginalövervakningen*. Före prisstoppet 1970—1971 var denna övervakning huvudsakligen koncentrerad till dagligvaruområdet medan prisutvecklingen på övriga varu- och tjänsteområden mera sporadiskt studerades i samband med branschundersökningar. Övervakningen syftade främst till att ge underlag för information till konsumenterna medan prisutvecklingens betydelse för stabiliteten i samhällsekonomin ågnades mindre uppmärksamhet.

Prisövervakningen har i samband med avvecklingen av prisstoppet 1970—1971 fått en delvis annan inriktning och en högre ambitionsnivå. Kungl. Maj:ts uppdrag den 17 december 1971 åt nämnden att upprätthålla en utvidgad och intensifierad prisövervakning har sålunda inneburit, att prisövervakningen utvidgats till att avse dels flertalet varu- och tjänsteområden, dels samtliga förädlings- och distributionsled. Syftet med den skärpta prisövervakningen är att nämnden på tidigaste möjliga sta-

dium skall kunna fånga tendenser till en onormal prisstegringstakt och om utvecklingen av prisnivån påkallar särskild åtgärd anmäla detta för Kungl. Maj:t.

Den ändrade inriktningen av prisövervakningen avspeglar sig i nämndens arbete genom att ett anmälningsförfarande rörande pris- och marginaländringar upprättats, genom att överläggningar om prisbildningen sker med företag och branschorganisationer samt genom att månatliga rapporter om prisutvecklingen utarbetas.

Anmälningsförfarandet omfattar drygt 3 500 företag och branschorganisationer, vilka har att senast en vecka efter beslut anmäla pris- och marginaländringar till nämnden. Genom att systemet i hög grad inriktats på import- och producentledet kan information om prisrörelser erhållas innan de når konsumentledet.

Överläggningar med företag och branschorganisationer är av olika typ och omfattning. SPK har kontinuerliga överläggningar med de största leverantörerna av färskvaror till livsmedelshandeln och centralorganisationerna inom dagligvaruhandeln i syfte att påverka pris- och marginalsättningen i en för konsumenterna gynnsam riktning. En annan typ av överläggningar är sådana, som aktualiseras via anmälningsförfarandet och som syftar till att förmå företagen att avstå från eller modifiera vidtagna eller planerade prishöjningar. Överläggningar sker även med representanter för busstrafikförbundet, taxiförbundet m. fl. innan nämnden avger yttrande över dessa organisationers framställningar till länsstyrelserna om taxehöjningar.

Månadsrapporterna över prisutvecklingen framställs på grundval av bl. a. uppgifter som erhålls i anmälningsförfarandet. Upplysningsverksamheten sker i enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag den 17 december 1971.

SPK har av Kungl. Maj:t ålagts den centrala *administrationen av prisregleringarna* åren 1970—1971 och från årsskiftet 1972/73. Nämnden övervakar sålunda efterlevnaden av prisregleringen och lämnar dispenser med beaktande av de riktlinjer som Kungl. Maj:t gett.

Ett andra huvudområde av nämndens arbete utgörs av *utredningsverksamheten*. SPK gör fortlöpande utredningar som underlag för prisövervakningen. Tidigare omfattade dessa utredningar huvudsakligen dagligvaruområdet och utgjorde främst underlag för konsumentupplysning. I samband med utvidgningen och intensifieringen av prisövervakningen har den här till knutna utredningsverksamheten fått en mera framskjuten plats i nämndens arbetsprogram än tidigare. Den spänner numera över flera områden och förädlingsled samt förser fortlöpande nämnden med underlag för övervakningssystemet och basmaterial för överläggningsverksamheten. Utredningarna har i ökad utsträckning inriktats på att analysera de faktorer som påverkar prisbildningen och prisutvecklingen.

En betydande del av nämndens utredningskapacitet tas normalt i anspråk för utredningar åt NO och marknadsdomstolen. Dessa utredningar, som ligger till grund för bedömningar och ställningstaganden enligt konkurrensbegränsningslagen, har under senare år blivit mera omfattande och komplicerade och har alltmer fått karaktären av branschundersökningar.

Undersökningar åt departement och statliga utredningar har fått en allt större omfattning och kräver ofta att utredningskapacitet snabbt kan ställas till förfogande.

SPK för tre skilda *register*, nämligen ett kartellregister, ett storföretagsregister och ett butiksregister. Kartellregistreringen syftar till att genom offentlighet förebygga skadlig verkan av konkurrensbegränsande avtal inom näringslivet. De av SPK nyregistrerade kartellavtalen granskas regelbundet av NO. Storföretagsregistret syftar till att kontinuerligt följa koncentrationsutvecklingen i näringslivet och därvid ta fram material för bedömning av konsekvenserna av företagsfusioner.

Nämndens undersökningar avseende pris- och strukturförhållanden i detaljhandeln är i allmänhet baserade på uppgifter från ett sannolikhetsurval av butiker. SPK har för detta ändamål ett butiksregister, som i princip omfattar samtliga försäljningsställen som tillhandahåller varor och tjänster till konsument inom de kommuner, som ingår i nämndens s. k. basurval.

Upplysnings- och informationsverksamheten har en framskjuten plats i nämndens instruktion och är enligt nämnden av central betydelse för hela verksamhetens effektivitet. Ett väsentligt syfte med informationsverksamheten är att genom fortlöpande rapporter snabbt informera regering, riksdag, myndigheter och allmänhet om pris- och marginalutvecklingen. Verksamheten syftar vidare till att genom ett förstärkt prismedvetande underlätta för konsumenterna att göra fördelaktiga inköp samt att främja konkurrensen på utbudssidan.

Informationsverksamheten är ett viktigt komplement till de tidigare nämnda överläggningarna med företag och organisationer. Om godtagbara resultat inte uppnås vid dessa överläggningar kan information till allmänheten kring de faktiska förhållandena påverka företagen i deras agerande. I samband med att prisregleringslagen är i kraft spelar informationsverksamheten en betydande roll.

Publicering av utredningar och annat material kombineras med en omfattande presstjänst, annonsering m. m. Dessa informationsåtgärder samordnas i förekommande fall med information från andra myndigheter och syftar till att sprida allmän kännedom om näringslivets funktionssätt med tyngdpunkten lagd på pris- och konkurrensförhållanden.

Nämnden driver även viss pedagogisk verksamhet som syftar till att genom enklare beskrivning av komplicerade utredningsrapporter m. m. stimulera den enskilde konsumenten till närmare studier av pris- och

konkurrensförhållanden. Studieanpassat informationsmaterial framställs åt frivilliga studieorganisationer, politiska och fackliga grupper samt skolor.

Nämnden redogör i ett avsnitt av promemorian för behovet av samordning med verksamheten hos angränsande myndigheter. Därvid uppmärksammas i första hand NO, KO och marknadsdomstolen. Vidare framhåller nämnden att den intensifierade prisövervakningen har ökat betydelsen av ett nära samarbete med statens jordbruksnämnd främst till följd av prisfrågornas nära samband med jordbruksregleringen. Behov av samverkan föreligger även då allmänna prisregleringslagen är i kraft.

Nämnden konstaterar att kontaktytorna mellan SPK och konsumentverket trots verksamheternas olika inriktning är relativt stora i vissa avseenden. En fördjupning och effektivisering av samarbetet på pris- och kvalitetsområdena kan i framtiden te sig än mer angelägna. Detta kan t. ex. vara fallet i fråga om kampanjer av typen jämförprismärkning.

Nämnden anser vidare att det finns ett nära samband mellan SCB:s verksamhet och vissa moment i SPK:s prisövervakande och utredande verksamhet. Samordning behövs dels för att öka användbarheten av myndigheternas statistik och utredningar, dels för att undvika dubbelarbete för uppgiftslämnare. I en samarbetsgrupp med representanter för de båda myndigheterna behandlas löpande frågor av gemensamt intresse och av betydelse för samordningen. Detta samarbete avses intensifieras.

Nämnden anför att de förändringar i verksamheten som successivt inträtt under senare år i anledning av bl. a. den utökade och intensifierade prisövervakningen har skett inom ramen för nämndens befintliga organisationsstruktur. Denna organisation är emellertid i första hand skapad för en verksamhet med tyngdpunkten lagd på utredande arbetsmoment och är inte helt lämpad för den förändrade inriktningen av verksamheten.

Nämnden utgår ifrån att dess verksamhet även i framtiden kommer att utgöras av en aktiv pris- och marginalövervakning i samtliga distributions- och förädlingsled. Syftet med en sådan verksamhet är dels att påverka prissättningen i en för konsumenterna gynnsam riktning, dels att skyndsamt meddela Kungl. Maj:t om prisutvecklingen påkallar särskilda åtgärder. Pris- och marginalövervakningen kommer härigenom att utgöra ett aktivt medel inom ramen för den ekonomiska politiken, framhåller nämnden.

Nämnden inriktar sig mot denna bakgrund på att vidareutveckla prisövervakningen och intensifiera verksamheten med överläggningar i prisfrågor. Detta medför att större utrymme kommer att krävas för utredningar på eget initiativ. Mot bakgrund bl. a. av den inom dagligvaruhan- deln tillämpade regionala cirkaprisättningen, kommer ökade insatser att

krävas på regional och lokal nivå. Sålunda avser nämnden att söka komplettera de nuvarande månadsrapporterna om prisutvecklingen med regionalt och lokalt inriktad information. Nämnden strävar vidare efter att framdeles kunna lämna fortlöpande jämförande rapporter om prisnivån i detaljhandel med olika ägare.

3.2.2 Förslag till central organisation

Nämnden har i sitt organisationsförslag lagt särskild vikt vid dels kravet på kontinuitet i den löpande pris- och konkurrensövervakningen, dels behovet av att smidigt kunna anpassa organisationen efter förändrade krav på verksamheten.

När det gäller fördelningen av uppgifter inom organisationen har nämnden genom en funktionsuppdelning sökt tillvarata de fördelar som specialisering medför. Samtidigt har man beaktat behovet av samordning av de sålunda specialiserade enheternas arbete.

Den resursmässigt dominerande verksamheten kommer enligt nämnden i framtiden att utgöras av den löpande pris- och konkurrensövervakningen samt den därtill knutna utredningsverksamheten. Med hänsyn till att övervakningsområdet är stort och att olikartade förhållanden råder på skilda varu- och tjänsteområden förordar nämnden en specialisering av denna verksamhet efter varuområden. Nämnden föreslår vidare att samma befattningshavare skall svara för såväl pris- och konkurrensövervakningen som utredningar inom ett avgränsat varuområde. Denna ordning tillsammans med en väl fungerande planering och samordning bör enligt nämnden ge förutsättningar för kontinuitet i verksamheten och fördjupad kompetens hos ansvarig personal.

Nämnden föreslår att pris- och konkurrensövervakningen samt utredningsverksamheten sammanförs till en enhet, vilket skulle medföra enhetliga principer och bedömningar i arbetet. En sådan ordning bör även öka möjligheterna att studera den samlade effekten av åtgärder som vidtas av företag vilka är verksamma inom flera varu- och tjänsteområden. Detta bör även medföra att samarbetet med angränsande myndigheter kan underlättas och effektiviseras.

Med hänsyn till den stora omfattningen av verksamheten inom den operativa enheten föreslår nämnden att denna uppdelas i fyra sakenheter med ansvar för arbetet på olika varu- och tjänsteområden. Enligt förslaget skall personalen kunna flyttas mellan sakenheterna för att en smidig anpassning skall kunna ske till förändringar i arbetsbelastningen.

Vid den organisatoriska uppbyggnaden av sakenheterna har nämnden eftersträvat en uppdelning efter enhetliga näringsområden med utgångspunkt i betydande basvaror. Detta bör medföra att pris- och konkurrensövervakningen underlättas, eftersom effekterna av förändringar inom respektive sakenhets varuområden då kan följas i olika förädlingsled.

För sakenhet 1 har som utgångspunkt för varugrupperingen valts trä, sten samt petroleum och andra kemiska basvaror och för sakenhet 2, järn och stål. Till sakenhet 2 har även förts transportnäringen.

Till sakenhet 3 har förts livsmedelsindustri och dagligvaruhandel. Detta motiveras bl. a. av den speciella prisbildningen på området genom jordbruksregleringen och blockbildningen i handeln.

Till sakenhet 4 har förts varugrupperna kläder, skor, möbler m. m. Dessa varugrupper kännetecknas av snabba förändringar vilket ställer särskilda krav på arbetsmetodiken. Till denna sakenhet har även förts vissa för operativa enheten gemensamma frågor.

Ett väsentligt inslag i arbetet på den operativa enheten blir enligt nämnden överläggningar med företag och organisationer om prisbildning och prisutveckling. För att biträda vid detta arbete föreslår nämnden att en *särskild grupp* för överläggningar med företag och organisationer knyts till enheten. Genom denna ordning anser nämnden att kravet på hög handlingsberedskap ytterligare tillgodoses i organisationen. Gruppens placering vid sidan av sakenheterna markerar dess uppgift att som expertorgan ge biträde i den löpande prisövervakningen.

För vissa funktioner i pris- och konkurrensövervakningen som är gemensamma för samtliga varuområden föreslår nämnden att en *statistisk enhet* inrättas. Till enheten förs sådana speciella funktioner som urvalsmetodik, blanketteknik och databehandlingsrutiner samt administration och teknisk utveckling av anmälningsförfarandet. Enheten skall vidare utarbeta underlag för de kontinuerliga rapporterna över prisutvecklingen, svara för det centrala butiksregistret samt leda arbetet inom fältorganisationen.

Nämnden föreslår i promemorian att storföretags- och kartellregistren läggs samman. Sammanläggningen motiveras främst av den pågående strukturomvandlingen i näringslivet och bör medföra att information till bl. a. operativa enheten kan ges i mera samlad form. Det sammanlagda registret föreslås placeras på statistiska enheten.

Nämnden föreslår vidare att en *juridisk — administrativ enhet* inrättas vilken bör ha karaktär av serviceorgan för samtliga övriga enheter i organisationen. Enheten skall enligt förslaget även svara för traditionella administrativa funktioner såsom personaladministration, ekonomifunktioner, arkiv, expedition m. m. Enheten föreslås även handha intern utbildning och information samt nämndens bibliotek.

Den föreslagna specialiseringen inom de organisatoriska enheterna kräver enligt nämnden att samordning och planering av verksamheten ges en central plats i organisationen. Nämnden föreslår sålunda att ett *planeringssekretariat* knyts till verksledningen. Planeringssekretariatet skall biträda verksledningen med beredning av i första hand sådana ärenden där målfrågor utgör ett väsentligt inslag liksom sådana ärenden som berör flera enheter. Sekretariatet skall sålunda utarbeta förslag till

planeringsdirektiv samt förslag till sammanfattande verksamhetsplaner med olika tidsperspektiv. Planeringen skall syfta till en prioritering mellan nämndens olika verksamhetsområden och till samordning av olika enheters arbete. Sekretariatet skall även svara för den löpande uppföljningen av verksamhetsplanerna.

Planeringssekretariatet skall vidare ansvara för samordning av rationalisering och metodutveckling inom nämnden samt för analysarbetet beträffande prisutvecklingen. Sekretariatet skall även medverka vid planeringen av de överläggningar med företag och organisationer som fortlöpande skall ske som ett led i prisövervakningen.

Nämnden framhåller i promemorian att informationsverksamheten är en av dess huvuduppgifter. Även om hela organisationen är engagerad i informationsbearbetningen är det enligt nämnden rationellt om vissa informationsfunktioner förs till en särskild enhet. Nämnden föreslår därför att ett *informationssekretariat* knyts till verksamheten för denna uppgift.

Sekretariatet skall svara för extern upplysning om nämndens prisövervakande och utredande verksamhet, bl. a. genom redigering av den periodiska tidskriften *Pris- och kartellfrågor (PKF)* och genom kontakt med massmedia. Sekretariatet skall vidare utarbeta läromedel och aktivt medverka i bildningsverksamhet, bl. a. genom kampanjer och utställningar. I syfte att anpassa informationsåtgärderna till olika avnämares krav och önskemål skall sekretariatet genomföra kontinuerliga effektmätningar.

3.2.3 Förslag till fältorganisation

För att SPK på ett effektivt sätt skall kunna fullgöra sina uppgifter krävs enligt promemorian en fältorganisation. Denna organisation skall utöver de arbetsuppgifter som åvilar de nuvarande priskontoren medverka i lokala överläggningar med företag och organisationer samt svara för bearbetning, analys och information som sammanhänger med regionala månadsrapporter och periodiska prisnivåundersökningar. I samband härmed förutsätter nämnden att fältorganisationen skall kunna ge kompletterande muntlig information om priser och prisutveckling inom regionerna.

Enligt SPK är den nuvarande priskontorsorganisationen inte helt lämpad för de nämnda uppgifterna. För att en effektivisering av den regionala pris- och marginalövervakningen skall kunna komma till stånd krävs en nära anknytning till lokala marknader. Samtidigt ställer de på fältorganisationen tillkommande arbetsuppgifterna ökade krav på möjligheterna till samordning och prioritering. Organisationen föreslås därför utformas så att priskontorspersonalens kunskaper om lokala marknadsförhållanden m. m. kan utvecklas. Samtidigt bör möjligheter ges till viss koncentration av verksamheten så att framtida ökade krav

på bl. a. styrning, samordning, kompetens och handlingsberedskap kan uppfyllas.

Nämnden föreslår att ett fältorgan även fortsättningsvis lokaliseras till varje residensort. Fältorganen i Stockholm, Linköping, Växjö, Malmö, Göteborg, Örebro, Falun, Härnösand och Luleå bör förstärkas i förhållande till nuläget. Valet av dessa orter har skett med utgångspunkt i näringslivets nuvarande struktur och lokalisering samt handelns indelning av landet i prisområden. Övriga fältorgan föreslås bestå av en handläggare. De förstärkta fältorganen föreslås svara för den bearbetning, analys m. m. som nödvändiggörs av den i viss utsträckning förändrade inriktningen av verksamheten.

Huvudmannaskapet för fältverksamheten bör även i fortsättningen ligga på länsstyrelserna. Stockholmskontoret bör dock som hittills vara placerat hos nämnden. SPK skall upprätta tjänstebeskrivningar samt utarbeta generella riktlinjer och föreskrifter för fältverksamheten. Vidare bör nämnden svara för utveckling och planering av verksamheten inom fältorganisationen liksom för information, initiativ och idéspredning. Länsstyrelserna förutsätts som hittills biträda nämnden i det regionala arbetet.

Ansvar för personalen föreslås liksom hittills åligga länsstyrelserna. SPK bör dock få yttra sig i tillsättningsärenden, och beslut i sådana ärenden bör ske först efter samråd. Vidare bör det finnas möjlighet för SPK att i samråd med länsstyrelserna ta initiativ till utbyte av personal, kalla personal till konferenser och anordna fortbildning. Detta innebär bl. a. att personal som är placerad på visst fältorgan kan åläggas att tjänstgöra inom annat län. Genom en sådan ordning kan enligt nämnden de samlade personella resurserna utnyttjas på bästa sätt och fältinsatserna vid varje tillfälle dimensioneras med hänsyn till arbetsbelastningen.

Inom länsstyrelseorganisationen föreslås fältorganen alltjämt vara inordnade i planeringsavdelningen, dock utan anknytning till försvarsenheten. Genom en direkt knytning till denna avdelning menar nämnden att länsstyrelserna kan tillgodogöra sig de särskilda kunskaper om näringslivets struktur och funktionssätt som finns inom fältorganisationen. Dessa kunskaper kan enligt nämnden bl. a. komma till nytta i länsstyrelsernas regionalekonomiska verksamhet samt vid bedömning av butiks-etableringsfrågor.

3.3 Remissyttrandena

De centrala myndigheterna har i allmänhet endast yttrat sig över föreslagna förändringar av SPK:s organisation, medan länsstyrelserna i allmänhet endast behandlat de förslag som avser fältorganisationen. Länsstyrelserna har i flera fall förklarat att denna begränsning varit

nödvändig med hänsyn till att remisstiden varit mycket kort. En del länsstyrelser påpekar att tiden inte medgivit någon mera inträngande behandling av frågorna och att det inte varit möjligt att låta länsstyrelsens styrelse uttala sig i ärendet.

Föreslagna förändringar av SPK:s organisation tillstyrks av NO under förutsättning att SPK:s resurser för utredningsverksamhet för NO:s räkning och för konsumentinformation inte försvagas. Enligt NO förefaller sammanföringen av funktionerna prisövervakning och konkurrensövervakning kunna medföra klara effektivitetsvinster. Dessa vinster får dock inte motverkas av den utökning av hierarkin och därmed förlängning av informationsvägarna som förslaget synes innebära. NO erinrar vidare om att han avvisar tanken att öka möjligheterna att tillgripa prisreglering och framhåller, att SPK:s övervakningsverksamhet inte får bedrivas på ett sådant sätt att den får karaktär av förtäckt prisreglering.

Marknadsdomstolen finner inte några erinringar mot den föreslagna organisationen utifrån de synpunkter domstolen har att beakta. En specialisering efter varuområden inom de operativa funktionerna bör enligt domstolen ha en gynnsam effekt på verksamheten, särskilt med avseende på kontinuiteten häri och befattningshavarnas kompetens. Vidare förefaller en sammanföring av kartell- och storförtagsregistren vara rationell och bör öka möjligheterna att snabbt kunna erhålla fullständig information i viss fråga. Domstolen framhåller vidare vikten av att intensifieringen av pris- och marginalutvecklingen inte sker på bekostnad av den konkurrensövervakande verksamheten och möjligheterna för domstolen och NO att få bistånd med utredningar.

Enligt *konsumentverket* är det framlagda förslaget till organisation i sina huvuddrag riktigt för att den avsedda verksamheten skall kunna bedrivas effektivt. Det synes dock mindre lämpligt att placera informationssektariatet som stabsenhet. Behovet av nära samverkan mellan SPK och verket är stort, bl. a. då båda myndigheterna kommer att verka i nära kontakt med näringslivet för att främja konsumenternas intressen. Med hänsyn till bl. a. att konsumentverket nyligen inlett sin verksamhet är det knappast lämpligt att nu binda sig för mera definitiva lösningar av samordningen. Formerna för denna bör enligt verket utvecklas närmare av de båda myndigheterna gemensamt. Ett avgörande beträffande ansvarsfördelningen mellan SPK och verket bör dock ske nu. Det gäller främst frågan om informationskampanjer riktade till allmänheten. Exempelvis frågor om prismärkning och jämförpriser hör mera naturligt hemma inom ramen för konsumentverkets uppgifter.

KO framhåller att han även i fortsättningen kommer att behöva vissa utredningar av SPK i anslutning till lagen om förbud mot otillbörliga avtalsvillkor. Med anledning av anmälningar till KO om prisjämförelser

och andra prisuppgifter som ges vid marknadsföring finns behov av löpande kontakter mellan myndigheterna.

SCB begränsar sitt yttrande till frågor som är av intresse för centralbyrån som central förvaltningsmyndighet för den statliga statistikverksamheten med bl. a. uppgift att svara för samordningen av denna. SCB betonar att det material byrån insamlar som underlag för konsumentprisindex är sekretessbelagt och således inte kan användas i nämndens arbete. Centralbyrån konstaterar även att risk finns för onödigt dubbelarbete och finner det angeläget att det pågående samarbetet mellan de båda myndigheterna utvecklas och intensifieras.

De tre länsstyrelser som uttalat sig om SPK:s organisation har genomgående tillstyrkt framlagda förslag.

Förslaget om viss förstärkning av fältorganisationen i nio residensstäder tillstyrks eller lämnas utan erinran av *KO*, länsstyrelserna i *Södermanlands*, *Östergötlands*, *Kronobergs*, *Malmöhus*, *Örebro* och *Norrbottnens län* samt *Sveriges priskontorsföreståndares förening*. Länsstyrelsen i *Västerbottens län* har inget att anföra mot de principer som ligger bakom förstärkningen av vissa priskontorsenheter men anser att hänsyn inte i tillräcklig omfattning tagits till den roll som Umeå har för enskild och kooperativ handel i övre Norrland. Det förefaller länsstyrelsen osannolikt att priskontoret i Umeå skall ha möjligheter att ytterligare vidga arbetsområdet med oförändrad personalbesättning. Kontoret bör enligt länsstyrelsen bestå av en föreståndare och en assistent samt som nu en kansliskrivare.

Länsstyrelsen i *Skaraborgs län* anser att det är angeläget att varje länsstyrelse får likvärdiga möjligheter att bedriva prisövervakning. Priskontoren bör dimensioneras med hänsyn till länens folkmängd. Ett minimikrav är enligt länsstyrelsen att varje priskontor har två handläggande tjänstemän. Länsstyrelserna i *Älvsborgs*, *Västmanlands*, *Gävleborgs* och *Jämtlands län* anför liknande synpunkter.

Förslaget avstyrks uttryckligen av länsstyrelserna i *Jönköpings*, *Kalmar*, *Blekinge*, *Kristianstads*, *Hallands* och *Värmlands län*. Länsstyrelsen i *Hallands län* anför sålunda att förslaget — ehuru inte klart utsagt — kan komma att innebära tillskapandet av nio regionala huvudorter för priskontorsverksamheten under vilka de övriga länens reducerade organisation kommer att lyda. Förslaget skulle med andra ord leda till att ett ytterligare förvaltningsled införs mellan flertalet länsstyrelser och det centrala verket. En dylik storregional indelning strider direkt mot de riktlinjer riksdagen uttalat rörande den regionala statsförvaltningens organisation. Länsstyrelserna i *Kalmar* och *Blekinge län* anför liknande synpunkter.

Länsstyrelsen i *Jönköpings län* vill starkt understryka att länsberedningens kommande förslag rörande den regionala förvaltningen bör avvaktas innan nya regionala indelningar genomförs. Enligt länsstyrelsen

innebär reduceringen av personalstyrkan vid vissa kontor en klart försämrad service gentemot såväl företagare som konsumenter. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Älvsborgs och Västmanlands län*. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser att man med den skisserade organisationen kan förutse att en fullständig nedläggning snart kommer att ske av de priskontor som får minskad personalstyrka. Bl. a. från psykologisk synpunkt torde förekomsten av ett priskontor för det prisövervakande fältarbetet inom varje län ha avsevärd betydelse, anför *länsstyrelsen vidare*. *Kalmar fackliga centralorganisation* anför liknande synpunkter. *Länsstyrelsen i Värmlands län* ifrågasätter om det inte finns anledning att nu överväga en närmare anknytning av SPK:s verksamhet till länsstyrelserna. Skall länen och länsstyrelserna även framdeles utgöra grund för organisationen måste den regionala verksamheten och personalresurserna anpassas till de uppgifter som skall läggas på priskontoren i de olika länen. Förslaget kan enligt *länsstyrelsen* inte anses fylla detta krav.

I fråga om valet av orter som enligt förslaget skall få priskontoren förstärkta framför åtskilliga länsstyrelser helt skilda uppfattningar. Länsstyrelser vid vilka priskontoren föreslås förstärkta anser sålunda att valet är riktigt, medan övriga länsstyrelser i flera fall inte kan acceptera de föreslagna orterna. Exempelvis diskuterar de tre smålandslänen utförligt valet av Växjö. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser sålunda att det inte på någon punkt dokumenteras att Växjö intar någon central ställning då det gäller näringslivets struktur och lokalisering inom den föreslagna regionen. Skulle förslaget om resurskoncentration genomföras hemställer *länsstyrelsen* att ett förstärkt priskontor byggs upp i Kalmar i stället för Växjö. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att en rad olika förhållanden talar för att Jönköping är naturlig lokaliseringsort för ett av de förstärkta priskontoren i södra Sverige. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anför å sin sida att valet av Växjö är lämpligt, bl. a. då Växjö har ett centralt läge i den näringsgeografiska region som de tre smålandslänen utgör. Växjö är vidare huvudort för regionalradions smålandsdistrikt och där finns universitetsfilial med bl. a. ekonomisk expertis.

Några länsstyrelser tar upp frågan om handhavandet av butiksregistret. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser att det är av stor betydelse att aktualiseringen av butiksregistret fortfarande sköts av respektive länsstyrelse. Det är enligt *länsstyrelsen* också önskvärt att förslaget om en totalregistrering av butiker och tjänsteställen genomförs. *Länsstyrelserna i Skaraborgs, Älvsborgs och Uppsala län* anför liknande synpunkter. *Länsstyrelsen i Värmlands län* framhåller att det av promemorian inte framgår hur man avser att butiksregistret framdeles skall aktualiseras. Skall samtliga priskontor även i fortsättningen svara för detta, måste behovet av en kontorist vid kontoret i Karlstad bestå.

Sveriges priskontorsföreståndares förening erinrar också om att biträdeshjälpen vid flertalet enmanskontor blir lika behövlig som för närvarande.

Beträffande priskontorens organisatoriska inplacering är övervägande antalet länsstyrelser positiva till att priskontoren lösgörs från försvarsenheten. *Länsstyrelserna i Älvsborgs, Västmanlands, Gävleborgs, Västerbottens och Norrbottens län* har sålunda inget att erinra mot den föreslagna ordningen. *Sveriges priskontorsföreståndares förening* föreslår att de förstärkta priskontoren får bilda egna enheter och att enmanskontoren knyts till planeringsavdelningens kansli på samma sätt som hemkonsulenterna. *Länsstyrelserna i Östergötlands och Malmöhus län* föreslår att respektive priskontor inordnas i planeringsavdelningen som självständig enhet.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anser att verksamheten inom priskontoren i första hand bör föras samman med det arbete som hemkonsulenterna utför. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Blekinge och Skaraborgs län*. *Länsstyrelsen i Örebro* framhåller de svårigheter som uppkommer om arbetsenheter skall brytas ut för varje på planeringsavdelningen förekommande sektoriell verksamhet och förordar att priskontoret knyts till någon redan existerande enhet. *Länsstyrelsen i Kalmar län* förordar att priskontoren inordnas i den regionalekonomiska enheten, vilken handhar utredningsuppdrag inom olika sektorer av samhällslivet och dessutom insamlar och bearbetar data rörande offentliga aktiviteter i länet. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Blekinge och Kristianstads län*. *Länsstyrelsen i Värmlands län* anser att det bör ankomma på respektive länsstyrelse att besluta om den organisatoriska inplaceringen av priskontoren medan *länsstyrelsen i Hallands län*, utan att förorda någon speciell ordning, framhåller det önskvärda i att en likformig organisation tillämpas på de olika länsstyrelserna.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anser inte skäl föreligga att ändra nuvarande anknytning till planeringsavdelningens försvarsenhet.

3.4 Departementschefen

Jag har i det föregående framhållit att samhällets verksamhet på prisområdet omfattar bl. a. konkurrensfrämjande åtgärder och prisövervakning. I denna verksamhet spelar SPK en central roll. SPK har vidare uppgifter i samband med att prisregleringslagen är i kraft. Jag finner det därför naturligt att i detta sammanhang även anmäla frågan om nämndens organisation. Nämnden har på uppdrag av Kungl. Maj:t och i samråd med statskontoret utrett denna fråga.

Nämnden konstaterar att SPK:s uppgifter som de meddelats av Kungl. Maj:t består bl. a. av kontinuerlig pris- och marginalövervakning, ad-

ministration av prisreglering när denna är i kraft samt utredningsverksamhet avseende pris- och konkurrensförhållandena. Beträffande den sistnämnda uppgiften påpekas att nämnden utför utredningar efter hemställan från bl. a. marknadsdomstolen och NO. Nämnden för vidare vissa register samt bedriver upplysnings- och informationsverksamhet.

I samband med prisstoppets upphävande vid utgången av år 1971 uppdrog Kungl. Maj:t åt nämnden att bedriva en utvidgad och intensifierad prisövervakning. Detta uppdrag medförde en höjd ambitionsnivå beträffande verksamheten på detta område. I praktiken omfattar prisövervakningen dels ett anmälningsförfarande avseende pris- och marginaländringar, dels överläggningar med företag och organisationer angående företagets prissättning och dels fortlöpande månadsvisa rapporter om pris- och marginalutvecklingen.

Beträffande den framtida verksamheten anför nämnden bl. a. att den kommer att inriktas på en vidareutveckling av övervakningssystemet. Härutöver önskar nämnden komplettera den centrala prisövervakningen med en mera ambitiös regional prisrapportering. Vidare ämnar nämnden i större utsträckning än f. n. undersöka prisnivån i detaljhandelsföretag med olika ägare.

Remissinstanserna har i huvudsak inget att erinra mot den beskrivna inriktningen av SPK:s verksamhet.

För egen del vill jag framhålla att det under senare år har skett en tyngdpunktsförskjutning i nämndens verksamhet i riktning mot en mera aktiv prisövervakning. En av SPK:s huvuduppgifter kommer även i fortsättningen att vara att aktivt övervaka priser och marginaler i samtliga förädlings- och distributionsled. Syftet med verksamheten bör vara att påverka prissättningen i en för konsumenterna gynnsam riktning. SPK bör vidare meddela Kungl. Maj:t om prisutvecklingen påkallar särskilda åtgärder. En annan betydande uppgift för nämnden blir även fortsättningsvis att biträda NO, marknadsdomstolen, KO m. fl. med utredningar av olika slag. De register som nämnden för bör ses som en del av denna verksamhet. I likhet med andra myndigheter bör SPK aktivt försöka sprida information om den egna verksamheten. På flera punkter är en sådan information av avgörande betydelse för att nå syftet med verksamheten. Beträffande inriktningen av nämndens framtida informationsverksamhet vill jag särskilt framhålla att information om prisnivån i olika butiker i syfte att underlätta konsumenternas val av inköpsställe bör vara av betydande intresse för konsumenterna. Nämndens förslag om regelbunden rapportering av prisutvecklingen på regional nivå ställer jag mig däremot tveksam till. Denna fråga sammanhänger med frågan om hur nämnden över huvud taget skall rapportera om prisutvecklingen och sambandet mellan nämndens prisnivåberäkningar och statistiska centralbyråns prisindex. Enligt min mening måste utvecklingen av konsumentprisnivån registreras i en enda officiell pris-

index. Jag förutsätter att denna fråga uppmärksammas i det intensifierade samarbetet inom ramen för den gemensamma arbetsgruppen mellan nämnden och centralbyrån.

Konsumentverket framhåller i sitt remissyttrande att delar av den information som SPK ombesörjer bör bedrivas av konsumentverket.

Enligt min mening hör en del av de informationsaktiviteter som f. n. ligger på SPK närmast samman med konsumentverkets mera allmänt konsumentorienterade inriktning. Jag tänker härvid på kampanjer av typen jämförprismärkning samt de aktiviteter som vänder sig till utbildningssektorn och har till syfte att sprida allmän konsumentkunskap med tonvikt på prisfrågor. Dessa aktiviteter bör i fortsättningen handhas av konsumentverket. Jag kommer att ta hänsyn till detta vid min beräkning av medelsbehovet. Den överflyttning jag nu förordad kommer att ställa stora krav på samarbete mellan verket och nämnden. Bl. a. bör SPK:s utredningsverksamhet kunna vara ett värdefullt underlag för konsumentverkets information och andra åtgärder.

Jag övergår nu till att behandla frågan om nämndens organisation. Verksamheten bör som hittills ledas av en styrelse. Den nuvarande styrelsen består av nämndens generaldirektör och 12 andra ledamöter. F. n. krävs enligt nämndens instruktion en balans mellan å ena sidan företagsintressen och å andra sidan allmänna konsument- och löntagarintressen. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att utan sådana bindningar utse styrelsens ledamöter. Styrelsen bör bestå av nio ledamöter och vara allsidigt sammansatt. En majoritet av styrelsens ledamöter bör representera allmänna konsument- och löntagarintressen.

Beträffande SPK:s organisation i övrigt framhåller nämnden att den nuvarande organisationen i första hand har skapats för en verksamhet med tyngdpunkten lagd på utredande arbetsmoment. Den har därför inte i alla avseenden visat sig lämpad för den gradvisa förändring som skett i verksamhetens inriktning.

Nämnden föreslår att den löpande pris- och konkurrensövervakningen samt utredningsverksamheten sammanförs till en särskild enhet. Uppgifterna inom denna enhet fördelas på fyra sakenheter, vilka ansvarar för olika näringsområden. Till denna enhet bör enligt nämnden knytas en särskild grupp för överläggningar med företag och organisationer. Vidare föreslås en statistisk enhet som även bör ansvara för butiks-, storföretags- och kartellregistret. För juridiska och administrativa frågor förordas en särskild enhet. Nämnden föreslår att till verksledningen knyts ett särskilt planeringssekretariat samt ett informationssekretariat.

Den föreslagna organisationen har i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser.

För egen del anser jag det ändamålsenligt att sammanföra den utredande och prisövervakande verksamheten till en särskild huvudenhet. Jag kan emellertid inte tillstyrka att en särskild grupp för överlägg-

ningar med företag och organisationer inrättas. Sådana överläggningar är ett led i den aktiva prisövervakningen och bör ses som en integrerad del av huvudenhetens arbete.

Jag vill i detta sammanhang påpeka att de överläggningar som nämnden genomför normalt inte utgör regelrätta förhandlingar i den meningen att några avtal skall träffas. När prisregleringslagen inte är i kraft har företagen alltid det slutliga ansvaret för beslut om prissättning. SPK:s uppgift är under sådana förhållanden att undersöka de motiv och de faktorer, som föranleder företagen att ändra sina priser, samt att vid överläggningen söka verka återhållande på företagens prishöjningar.

Jag kan biträda förslaget om indelning av huvudenheten i fyra sakenheter. De utgångspunkter som nämnden anför för indelningen finner jag ändamålsenliga.

Förslaget om en särskild statistisk enhet kan jag biträda. Jag finner det naturligt att denna enhet även svarar för det sammanförda kartell- och storföretagsregistret. De juridiska och administrativa uppgifterna bör handläggas inom en särskild administrativ enhet.

Nämndens externa informationsverksamhet bör handläggas inom en särskild enhet. Jag kan dock inte förorda att denna enhet placeras som ett stabsoorgan.

Jag kan slutligen biträda nämndens förslag om att inrätta ett planeringssekretariat med uppgift att biträda verksledningen i bl. a. planerings- och samordningsfrågor. Med hänsyn till uppgifternas karaktär bör sekretariatet knytas till verksledningen.

Den organisation av verket som jag således förordar framgår av en tablå, vilken som *bilaga 1* torde få fogas till detta protokoll.

Beträffande fältorganisationen föreslår nämnden vissa förändringar av den nuvarande ordningen. En viss koncentration av resurserna föreslås till Stockholm, Linköping, Växjö, Malmö, Göteborg, Örebro, Falun, Härnösand och Luleå. Vidare föreslås att fältorganen även i fortsättningen inordnas i planeringsavdelningen, dock utan anknytning till försvarsenheten.

Flertalet länsstyrelser har anfört kritiska synpunkter på nämndens förslag att förstärka priskontoren på vissa orter. Däremot tillstyrkes eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser förslaget att lösgöra priskontoren från försvarsenheten.

Med hänsyn till de synpunkter som framkommit under remissbehandlingen är jag inte beredd att nu föreslå någon förändring av grunddragen i fältorganisationen och fördelningen av de personella resurserna mellan länsstyrelserna. Denna fråga bör övervägas ytterligare. Jag kan emellertid efter samråd med chefen för civildepartementet tillstyrka att priskontoren ej regelmässigt knyts till försvarsenheten. Eventuell anknytning till viss enhet inom planeringsavdelningen får bli beroende av lokalmässiga och andra förutsättningar och bör avgöras av berörd länsstyrelse i samråd med SPK.

Beträffande personalbehovet anför nämnden att det f. n. finns 168 anställda vid SPK omräknat till heltidstjänstgörande. Nämnden har bedömt personalbehovet till 172 tjänster. Jag beräknar det totala personalbehovet vid SPK till 165. Om hänsyn tas till den rationalisering av registerverksamheten som föreslås och överflyttningen till konsumentverket av vissa funktioner så innebär detta en viss ökning av personalresurserna vid nämnden.

Den nya organisationen bör träda i kraft den 1 juli 1973. Beträffande avtalsbara anställnings- och arbetsvillkor avser jag att ge statens avtalsverk det förhandlingsuppdrag som behövs. Kungl. Maj:t bör begära riksdagens bemyndigande att vidta de övergångsanordningar och åtgärder i övrigt som krävs för förslagets genomförande.

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för organisation av statens pris- och kartellnämnd som jag förordat i det föregående,
2. bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta en extra ordinarie tjänst som chef för huvudenhet,
3. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsåtgärder som behövs med anledning av omorganisationen.

Statens pris- och kartellnämnd

1971/72 Utgift	12 448 000
1972/73 Anslag	10 921 000
1973/74 Förslag	12 714 000

Medelsbehovet för verksamheten under budgetåret 1973/74 beräknar jag till 12 714 000 kr. Vid beräkningen har jag utgått ifrån följande fördelning på utgiftsslag m. m.

Lönekostnader	9 527 000
Sjukvård	29 000
Reseersättningar	150 000
Lokalkostnader	1 754 000
Expenser	864 000
Informationsverksamhet	390 000
	12 714 000

Jag har vid beräkningarna utgått ifrån den överflyttning av vissa funktioner till konsumentverket som jag tidigare förordat. Om riksdagen godtar denna överföring medför detta en uppräknig av anslaget Konsumentverket: Förvaltningskostnader med 865 000 kr. Av denna uppräknig utgör 580 000 kr. medel för allmän upplysningsverksamhet och 285 000 kr. utgör löner och följdutgifter för ytterligare tre anställda inom verket.

Jag har vidare räknat medel för bl. a. ytterligare tryckeriutrustning och automatisk databehandling inom SPK.

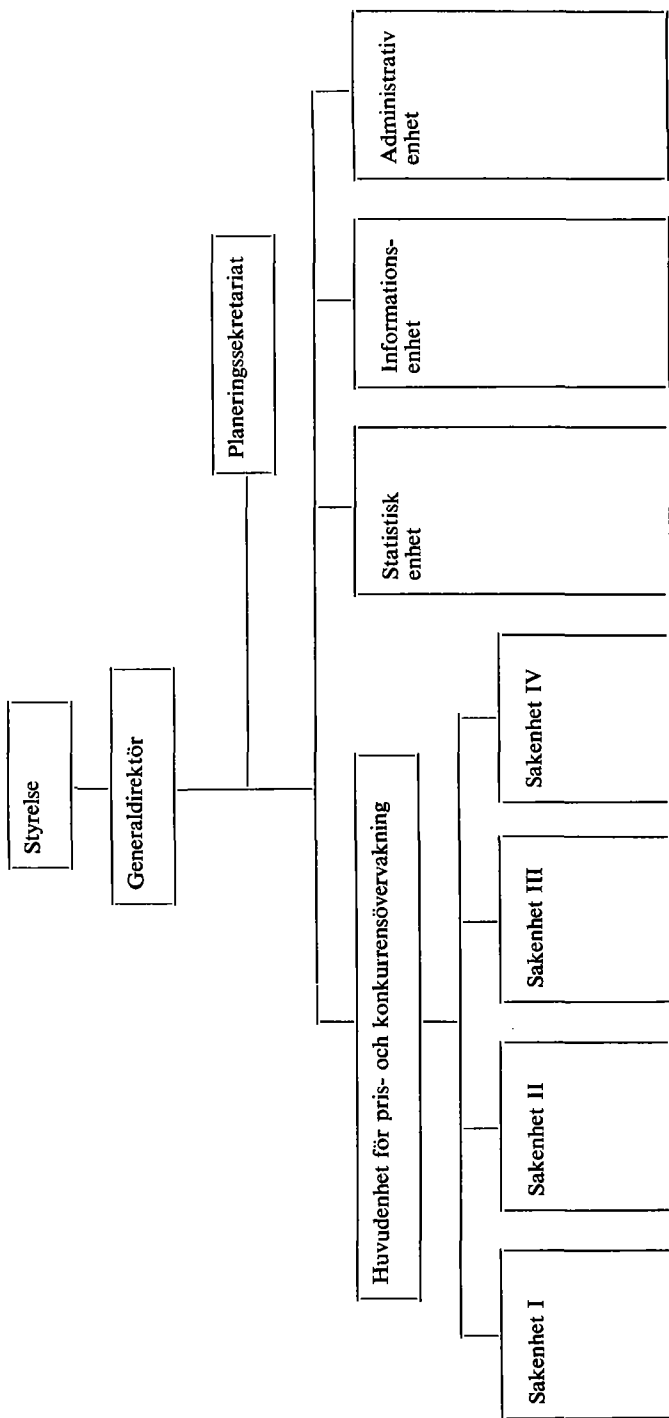
Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att till *Statens pris- och kartellnämnd* för budgetåret 1973/74 anvisa ett förslagsanslag av 12 714 000 kr.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet
Britta Gyllensten

Bilaga 1

Statens pris- och kartellnämnd
Departementschefens organisationsförslag

Innehåll

	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Utdrag av statsrådsprotokollet den 23 februari 1973	5
1 Inledning	5
2 Ändring i prisregleringslagen	6
2.1 Gällande ordning	6
2.1.1 Huvuddrag	6
2.1.2 Allmänna prisregleringslagen	6
2.1.3 Uppgiftsskyldighetslagen	8
2.2 Departementspromemorian	8
2.2.1 Utgångspunkt	8
2.2.2 Utvecklingstendenser i fråga om prisbildningen i in-	
dustrielländerna	9
2.2.3 Prisregleringar i utlandet under efterkrigstiden	12
2.2.4 Erfarenheter från det svenska prisstoppet 1970—	
1971	15
2.2.5 Motiv för begränsade prisregleringar	19
2.2.6 Förslag till ändringar i allmänna prisregleringslagen	
2.2.6.1 Förutsättningarna för lagens tillämpning ..	22
2.2.6.2 Formerna för prisreglering	24
2.3 Remissyttrandena	25
2.4 Departementschefen	33
2.4.1 Allmän motivering	33
2.4.2 Specialmotivering till lagförslaget	37
2.4.3 Hemställan	40
3 SPK:s organisation	40
3.1 Nuvarande ordning	40
3.2 SPK:s promemoria	41
3.2.1 Nämndens verksamhet	41
3.2.2 Förslag till central organisation	45
3.2.3 Förslag till fältorganisation	47
3.3 Remissyttrandena	48
3.4 Departementschefen	52
Bilaga 1 Organisationstablå	58

